

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK
/1955 3

91

49094900600,4

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

ČASOPIS ZA GEOGRAFSKO
VZGOJO IN IZOBRAZBO

Leto:
II.

Ljubljana
1955

Številka:
4

OPOZORILO

Sole, ustanove in posameznike, ki so prejeli na ogled »Geografski obzornik«, prosimo, da nam čimprej sporoče, v kolikor še niso, svojo naročbo na naslov: Zemljepisni muzej Slovenije, Ljubljana, Trg francoske revolucije. V nasprotnem primeru pa prosimo, da nam revijo vrnete, sicer Vas štejemo za plačnika prejete številke, oziroma za rednega naročnika. S takojšnjo naročnino boste podprli gmotno in moralno rast našega časopisa. Prepričani smo, da boste z razumevanjem upoštevali gornje opozorilo in se Vam že vnaprej najlepše zahvaljujemo.

V s e b i n a

Gospodarsko geografski pogled na Koprsko primorje (dr. Svetozar Ilešić)	1
Nekaj gospodarsko geografskih potez povojne Avstrije (Majda Oblak)	3
Vprašanje prehrane v svetu in preobljudenost (Lojze Gosar)	5
Industrija nafte v Romuniji (Darko Radinja)	10
O uporabi zemljevida v šoli in doma (Mavricij Zgonik)	12
Geografija — fakultativni maturitetni predmet (O geografskih maturitetnih vprašanjih (D. R.)	14
Zemljepisno izrazje (D. R.)	17
Geografski termini: Toplina - toplota - temperatura, tropsko podnebje - ekvatorialno podnebje, rečje - porečje - povodja - zliv (Cene Malovrh)	19
Porečje - povodje - rečje (D. R.)	20
Zemljepisno imenoslovje	21
IV. kongres geografov FLRJ (Ivan Gams)	22
Resolucija IV. kongresa geografov FLRJ	23
Društvene vesti (Seminar slovenskih geografov v Pomurju 1956 itd.)	24

Slika na naslovni strani: Fotografija zemlje, posneta avtomatsko z infrardečo svetlobo z višine 230 km iz rakete Viking, ki prikazuje del Mehike, Kalifornijski zaliv in Južno Kalifornijo. Na sliki, ki zajame površino več milijonov kilometrov, se opazi tudi že ukrivljenost Zemlje.

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo, izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Urejuje uredniški odbor. Urednik Darko Radinja, Ljubljana, Šubičeva 1. Dopise pošiljajte na urednikov naslov.

Letna naročnina 240 din. Posamezna številka 60 din. — Naročajte in vplačujte na naslov: Zemljepisni muzej Slovenije, Ljubljana, Trg francoske revolucije. — Številka tekočega računa: 60-KB-1-Ž-580.

Tiska Železniška tiskarna v Ljubljani.

DR. SVETOZAR ILEŠIČ:

Gospodarsko geografski pogled na Koprsko primorje

Odkar je slovensko Koprsko primorje, po londonskem sporazumu iz l. 1954 pripadlo Jugoslaviji, nas še posebej zanima, kakšne so njegove gospodarske možnosti, kakšni so na njegovem ozemlju prirodni pogoji za gospodarski razvoj in za razporeditev proizvodnje in kakšno vlogo more igrati njegovo gospodarstvo v razmerju do ostale Slovenije in celotne Jugoslavije.

Da se seznanimo s tem, si moramo na kratko priklicati v spomin sam pokrajinski značaj Koprške pokrajine. Pokrajina, oziroma področje, ki po narodi nekako gravitira h Kopru kot krajevnemu središču, posebno še, odkar jo je nova meja odtrgala od Trsta, se prične pravzaprav že tostran nedavne meje med jugoslovansko cono Svobodnega Tržaškega ozemlja in med tistim delom koprškega zaledja, ki je že l. 1947 pripadel Jugoslaviji. Ta meja je bila že tako povsem nenaravna, saj je odrezala gornje tokove in doline Rižane in drugih vodâ, ki izvirajo izpod kraških gmot Čičarije ter teko v Koprski zaliv, tako da so ostale njihove

spodnje doline, ob katerih se odpirajo naravne poti proti Miljskemu, Koprskemu in Piranskemu zalivu, obglavljene. S formiranjem nove koprške okrajne skupnosti je ta meja končala svoje kratkotrajno življenje, najvišji del koprškega zaledja pa se je tudi upravno povezal z ostalo Koprščino.

Koprška pokrajina se torej začne že visoko zgoraj ob železnici, ki teče od Herpelja proti Buzetu in Pazinu. Toda ta njen visoki del je še povsem drugačen od pravega Koprškega primorja. V nasprotju z njim je čisto kraški, izoblikovan v tu širše, tam ožje, puste, močno kamenite kraške stopnje ali terase v vzhodu Slavnika in drugih odrastkov Čičarije. Imenovali bi ga po eni izmed njegovih tipičnih vasi in po celotnem značaju njegove lege v podgorju Čičarije *Podgorski Kras*, morda tudi *Koprski Kras*. Čeprav blizu morja, je njegov svet še visok, vzpet čez 400 m nad morsko gladino. Tla so mu pusta, zares kraška in kamenita, z malo zemlje in gozda, čezenj pa divja z višin Čičarije močna burja, njegove siromašne

Koper
in njegov
mikropoložaj

III B 21/1955-4

vasi se drže redkih zaplat obilnejše zemlje po za-
tišnih globelih in kraških suhih dolinah. Lice teh
podgorskih vasi od Herpelja tja do Rakitovca je
sicer primorsko, mediteransko, ni pa še takšno nji-
hovo gospodarstvo: podnebje je še preostro, da bi
tu uspevale primorske kulture, zgodnja zelenjava,
vinska trta ali celo oljka, polje s svojimi skrom-
nimi pridelki za dom spominja mnogo bolj na
notranjo kraško, kakor pa na primorsko Slovenijo.

Ob zadnji strmi stopnji te podgorske kraške po-
krajine se svet hitro prevesi proti morju, hkrati
pa dobi povsem drugačno lice in značaj. Apnenec
preneha, z njim pa tudi kras ter njegove puste,
kamenite, planotaste goličave. Kakor na poti s
Sabotina v Goriška Brda ali s Krasa in Trnov-
skega Gozda v Vipavsko dolino smo se na mah
znašli v pokrajini tericiarnega fliša, mehkih, zoper
delovanje voda kaj slabo odpornih, nepropustnih
kamenin, laporjev, skrilavcev, rahlo sprijetih pe-
skov in glin. V njih se voda, ki se na Krasu iz-
gublja pod zemljo, pretaka normalno po površju.
Obe glavni vodi pokrajine, Rižana, ki se izliva
v Koprski zaliv, in Dragonja, ki končuje ob solar-
nah Piranskega zaliva, ne zbirata samo podze-
meljskega vodovja Čičarijskega in Podgorskega
krasa, ki vre na njegovem robu na dan, temveč
tudi majhne nadzemne pritoke iz samega nepro-
pustnega flišnega sveta. Vode so s svojim omrež-
jem razčlenile in razgibale flišni svet v nešteto
slemen, kop, hrbtov in pomolov ter vmesnih dolin
in ožjih grap. Slemen in kope so zložne, pobočja,
čeprav včasih strma, v glavnem uglajena in meh-
ka, brez skalnatih strmin, pogosto prekinjena z
zložnimi pregibi in policami. Zemlja, v katero
preprereva flišni svet, sicer ni nič kaj plodnejša
od kraške, toda zaradi lažjega in hitrejšega raz-
padanja ter zaradi zložnejših tal se je je nabralo
več, ne samo po uravnjenih površinah, temveč
tudi po pobočjih, kjer jo je človek zavaroval in
obdelal v obliki umetno podzidanih in podprtih,
za vse Sredozemlje značilnih teras. Hkrati s temi
prednostmi svojega reliefa in svojih tal ima flišno
hribovje še hidrografske in klimatske prednosti:
povsod teko vode po površini in, kar je še važnej-
še, svet je že tako izpostavljen podnebnim vplivom
z morja, da je postal pravzaprav edina slovenska
pokrajina, ki je po svojem podnebju in po svojih
kulturah že zares mediteranska. Vso to rodovitno,
bujno flišno gričevnato pokrajino v zaledju Kopra
in Pirana imenujemo navadno po tradicionalnem
imenu njenega prebivalstva *Šavrinsko gričevje* ali
kratko Šavrine. Toda tudi Šavrine niso povsod
enaki. V svojem, zgornjem delu, v tako imeno-
vanih Zgornjih Šavrinah, v katere preidemo nepo-
sredno iz Podgorskega krasa, je svet še višji, s
strmejšimi kopami in slemenimi ter z globljimi gra-
pami, vasi so tam še velike in strnjene, podobne
kraškimi, postavljene so navadno na vrh kop ali
slemen, njihova zemlja pa je razvrščena po naj-
ugodnejših, navadno prisojnih straneh in terasah.
Trst in Koper sta še vedno daleč pod nami.
In čeprav se že pri eni od prvih vasi zgornjih
Šavrinov, pri Črnem Kalu, pojavijo ne samo vino-
gradi, temveč tudi prve oljke, se bujna, značilna

primorska kultura tu še ne uveljavlja docela. Na-
sprotno, marsikatera poteza v usmeritvi kmečkega
gospodarstva nas še vedno spominja na notranjost.
Kmetije še vedno vise na tradicionalni kulturi
žita za dom ter se ne morejo ali ne upajo usmeriti
docela v specialne kulture za prodajo. Podoba se
dokončno spremeni šele v tako imenovanih Spod-
njih Šavrinah, blizu morja. Tu se flišno gričevje
hitro znižuje in končuje v vrsti slikovitih rtov in
strmih rjavo-peščenih klifov, njegove glavne do-
line, zlasti dolini Rižane in Dragonje, pa se na
široko potopita pod plitvo morje v obliki širokih
zalivov pri Kopru in Piranu. Obe reki sta gornje
dele teh zalivov že dodobra zapolnili s svojimi
naplavinami ter jih spremenili v široke naplav-
ljene, včasih še močno močvirne ravnice, ki se
jim pozna na prvi pogled, da so šele nedavno
iztrgane morju ali dolgotrajnim poplavnim vodam.
Podnebje je že čisto mehko, primorsko, čeprav ga
seveda tudi tu še moti burja. Zemlja je nad vse
intenzivno obdelana. Njena, na nešteto drobnih
parcel razdrobljena tla, pogosto razporejena v ter-
rasah, so vsa pod bujnimi kulturami sadja, vinske
trte, zelenjave, oljke, med katerimi se skoraj čisto
izgube preostanki žitnih polj. Velikih vasi je tu
malo, kmetije so raztresene več ali manj posamič
med vso to intenzivno obdelano, bujno zaraslo in
bogato plodno pokrajino. Celo stara obmorska me-
sta, Koper, Izola in Piran, v katerih prebiva še
vedno skoraj polovica vsega prebivalstva nekda-
njega koprškega okraja, žive v veliki meri še od
zemlje, ki se širi tik za njihovimi zidovi in mejami.

Razumljivo je, da je težišče prebivalstva in go-
spodarstva vse Koprščine ravno tu, v ožjem pri-
morju spodnjih Šavrinov, in to ne samo zaradi
najugodnejšega podnebja in tal, temveč tudi za-
radi bližine mest in njihovih pomorskih zvez s
svetom. Več kot jasno je, da je predvsem vplivala
bližina Trsta, ki je s svojo lastno potrošnjo ter
s prometnim posredovanjem na tržišča v notra-
njosti sprožil izrazito specializacijo šavrinskega
agrarnega gospodarstva v kulture, ki jih zahtevajo
ta tržišča, za katere pa so na drugi strani kot na-
lašč ugodni tudi prirodni pogoji pokrajine. Tako
je Koprsko primorje poleg Goriških Brd postalo
edino slovensko, izrazito komercializirano in spe-
cializirano agrarno produkcijsko področje. Brda
je v tem še prekosilo, ne samo zaradi bližine Trsta,
temveč tudi zaradi še ugodnejših klimatskih in
prometnih pogojev. Severna stran Koprškega za-
liva se je specializirala predvsem v proizvodnjo
zelenjave, še posebno paradižnika in graha — saj
je tu s paradižnikom zasajenih skoraj toliko po-
vršin kakor v vsej ostali Sloveniji — okrog Izole
in Strunjana pa je skoraj docela zagospodoval
vinograd, medtem ko so oljčni nasadi dominantna
poteza kulturne pokrajine v zaledju Piranskega
zaliva. Jasno je, da se mora gospodarstvo tega
najbolj mediteransko pobarvanega in najbolj spe-
cializiranega področja Slovenije še nadalje razvi-
jati v tej smeri. Izguba normalnega trgovanja s
Trstom mu ne more za stalno škodovati. Prav
tako hvaležna tržišča imajo njegova zgodnja zele-
njava, zgodnje sadje, olje in vino v notranji Slo-

veniji, še več, ta jih celo nujneje potrebuje kakor Trst, ki je vključen v izrazito mediteransko državo. Razen tega bo normalizacija italijansko-jugoslovanskega obmejnega prometa prej ali slej odprla šavrinskim produktom znova pot tudi na tržaški trg.

Potrebno bo kajpada iztisniti iz agrarne zmogljivosti šavrinske zemlje čim več. Treba bo nadaljevati z osuševanjem in z melioracijami obmorskih mokrotnih predelov ob ustjih Rižane in Dragonje. Treba bo pomisliti na olajšanje obdelovalnih težav, ki jih zlasti glede mehanizacije povzroča silna posestna razdrobljenost zemljišča. Pri tem pa bo treba hkrati paziti, da nas pot te nujne modernizacije kmetijstva ne zavede predaletč. Šavrsinska zemlja se že pri današnjem intenzivnem izkoriščanju pretirano izčrpava. Misliti bo treba na smiselno kolobarjenje in izdatnejše gnojenje. Pri vsej borbi z razdrobljenostjo zemljišča bo treba upoštevati, da so drobne obdelovalne terase nastale v dolgoletni borbi mediteranskega človeka s naravo in da so plod dolgotrajnih izkušenj. Mehanično združevanje zemljišč in obdelovanje velikih strnjenih kosov ima lahko tudi usodne posledice; na Gornjem Šavrinskem imamo že nekaj primerov, kjer se je zaradi tega sprožil hitri proces odplakovanja ali erozije zemlje. Tudi tu bo treba torej pri usmerjanju agrarnega gospodarstva temeljito proučiti in upoštevati ves kompleks pogojev, ki pri tem odločajo.

Kaj bi pa lahko Koprsko primorje pomenilo v industriji? Nedvomno si bo lahko še stopnjevalo panoge, ki že obstojajo in slone na lokalnih surovinah, kakršna je industrija ribjih konzerv v Izoli ali opekarne pri Izoli in v Sečoveljah. Nedvomno se bo tudi obrtnoindustrijska dejavnost še bolj kot doslej koncentrirala okrog Sečovelj z njihovimi solarnami in kvalitetnim premogom, čeprav pomena tega premoga zaradi njegove neprikladne geološke slojevitosti ne gre preценjevati. Morda bi lahko tudi piranske ladjedelnice dobile velikopoteznejši značaj. V zvezi z avtomobilskimi garažami in delavnicami v Semedeli pri Kopru in v zvezi z novo tovarno motorjev se zdi, da je tam te vrste industrija pognala dokaj krepke korenine. Toda pogojev in verjetnosti za velikopotezno težko industrializacijo Koprsko primorje v okviru svoje dosedanje gospodarske usmerjenosti nima.

Solidna gospodarska panoga Koprskega primorja je turizem. Tudi če bi se unesla današnja moda Portoroža, bo lahko celotna Šavrsinska obala privabljala vedno več domačih in tujih gostov.

Za vse pa, za zveze s tržišči, za industrijo in za turizem je treba nujno izboljšati prometne zveze z notranjostjo. Dela na cestni zvezi so že v teku, mnogo pa se govori tudi o železniški zvezi, ne samo do Kopra, temveč tudi od Kopra dalje ob obali po trasi nekdanje ozkotirne železnice, ki bi ji seveda takšne, kot je bila, ne kazalo enostavno obnavljati. Če bi se nam bilo posrečilo dobiti, če že ne Miljski zaliv, pa vsaj nižji, ob flišu v kraški rob vrezani svet okrog vasi Doline, bi bila izpeljava železnice od Herpelja oziroma Divače navzdol mnogo lažja in krajša.

V zvezi z dokaj težavno prometno problematiko Koprskega primorja pa se za bodočnost postavlja še en problem, ki ga ne uvrščamo za konec morda zato, ker bi bil najmanj važen, temveč samo, da mu damo glavni poudarek. Če smo si Slovenci Koper priborili kot nad vse skromen nadomestek za izgubljeni Trst, se vprašamo, kaj lahko iz tega nadomestka napravimo. Tu se ne smemo predajati niti pretiranemu optimizmu niti pesimizmu. Navivno je pričakovati, da bo Koper kdaj postal drugi Trst: za to mu manjkajo ne le dobre prometne zveze, temveč tudi širše zaledje severne Jugoslavije, ki bo težilo bolj na Reko, predvsem pa vse veliko srednjeevropsko zaledje, ki je težilo in bi moralo tudi dalje težiti na Trst. Nedvomno pa je, da lahko s časom ustvarimo iz Kopra solidno пристanišče povprečnega obsega s širokim zaledjem Slovenije, pa morda še nekaterih sosednjih pokrajin Jugoslavije. Težave za zveze z notranjostjo niti zdaleč niso nepremostljive, še manj težave za izgradnjo modernega pristanišča, za katerega je prostora dovolj in za katerega je vkljub splošni plitvosti Koprski zaliv vendar čisto prikladen. Potrebni bi seveda precej časa in sredstev, da se bo Koper povzpел nad vlogo krajevnega središča, da se bo temu primerno industrializiral in da bo v njem vzrasla občešlovenskim razmeram ustrezna ekonomska moč, ki bo najtrdnjša osnova za to, da bo postalo mesto tudi v kulturnem pogledu žarišče južnega Slovenskega Primorja in tako tudi s te strani nadomestilo za Trst ter deloma Gorico.

MAJDA OBLAK

Nekaj gospodarsko geografskih potez povojne Avstrije

Deset let je avstrijsko prebivalstvo, kakor tudi ves evropski svet, čakalo na mirovno pogodbo, v kateri je bila dokončno 15. maja 1955 priznana Avstriji državna neodvisnost. Gospodarski položaj današnje Avstrije je popoln odraz politične situacije. Za razumevanje novih potez v gospodarstvu Avstrije po vojni naj v kratkih obrisih orišemo njen razvoj do današnjih dni.

Do leta 1918 ni združeno avstrijsko ozemlje v enotni državi z alpskimi, panonskimi in češkimi

pokrajinami igralo važne gospodarske vloge, z izjemo manjših industrijskih področij. (Dunaj, Leoben, Donawitz).

Od leta 1918—1938 je bila nova republika Avstrija nenadoma odrezana od svojih starih gospodarskih področij. Boriti se je morala sama za čim večjo osamosvojitvev v agrarnem in industrijskem pogledu.

V obdobju druge svetovne vojne je bila zopet priključena v večji državni teritorij. Gradili so le

določene objekte, ki so služili državni skupnosti »Velikega Reicha«.

Od leta 1945 dalje se znajde zopet v mejah lastne republike, ki pa je bila do mirovne pogodbe razdeljena na štiri okupacijske cone. Nadzorstvo okupacijskih con je otežkočala zgraditev povojnega trdnega gospodarstva, ki si postavlja za cilj, da z lastnimi zmogljivostmi krije čim več potreb prebivalstva.

Znano je, da ima Avstrija mnogo energetskih virov, ki so osnova za gospodarski razvoj, a še zdaleč niso popolnoma izkoriščeni. Hidroenergija je najvažnejši energetski vir, ki je osnova avstrijskemu gospodarstvu. Preoblikovanje v ledeni dobi je zapustilo številna zaježitvena jezera, stene, tesni in s tem v zvezi ugodne pogoje za zgraditev hidrocentral. Močnejše ledeniško preoblikovanje v zapadnem delu avstrijskih Alp je ustvarilo jasno razliko med zapadom in vzhodom, ki pa povzroča velike težave avstrijskemu gospodarstvu. Ravno v vzhodnih deželah Štajerske, Zgornje in Spodnje Avstrije se nahajajo v glavnem največja industrijska podjetja, ki potrebujejo mnogo energije, a so pogoji za hidroenergijo slabi, dočim ima zapad slabo industrijo a veliko hidroenergije. To neugodnost krijejo delno s kaloričnimi centralami, ki jih je največ v vzhodnem delu Avstrije, vendar se je že med vojno, predvsem pa po vojni pričelo graditi več hidrotehničnih naprav. Pred drugo svetovno vojno je Avstrija proizvajala 2,9 milijonov KWh, od katerih je odpadlo na vodno energijo 82,5 %.

V času druge svetovne vojne je bilo zgrajenih največ hidrocentral v Vorarlbergu in na Tirolskem, ki pa so pridobljeno energijo izvažale. Hidrocentrale v vzhodnem delu Avstrije pa so v nasprotju z zapadom služile skupaj s kaloričnimi centralami za energetski vir domači industriji. Tako je imela Avstrija v prvih povojnih letih 58 hidrocentral, skoraj vse vzdolž velikih alpskih rek, ter 22 kaloričnih central, največ v vzhodnem delu Avstrije.

Med številnimi hidrotehničnimi deli so najvažnejša ona na področju Visokih Tur. Med projekti za ledeniško izrabo Visokih Tur je najvažnejši projekt Glockner Kaprun, kjer so zaježili ledeniško vodo Visokih Tur. Bistvo tega projekta je v odvodu ledeniške reke Möll (pritok Drave) po 11 km dolgem predoru skozi gorski greben Visokih Tur na severno stran, ter jo izkoriščajo v kaprunski hidrocentrali. Tudi v zapadnem delu Visokih Tur grade nove hidrocentrale, kjer izkoriščajo vodo izpod ledenika Veliki Venediger, ki bo prav tako iztrgana iz ledeniškega obvodja Drave. S tem je prizadeto naše elektrogospodarstvo na Dravi. Z odvodom ledeniške reke Möll in z zaježitvijo ledeniškega obvodja okrog Velikega Venedigerja, bo iz dravskega obvodja odvzetih 120 km² ledeniškega obvodja in odvedenih na sever ca. 600 milj. m³ vode na leto.

Ob koncu naj omenim, da je od celotne možne izrabe hidroenergije (30 milijard KWh) dosedaj izrabljene komaj 1/6—1/5 razpoložljive vodne sile. Prav v tem se vidi, da je možnost izrabe vodnih

sil še velika in da je s tem tudi zainteresiranost Avstrije na izgradnji hidroenergetske baze velika. Kljub gradnji hidrocentral je Avstrija pri proizvodnji električne energije še odvisna od kaloričnih central. Ker je Avstrija vezana na uvoz črnega premoga, je s tehničnimi izpopolnitvami dosegla, da se v te svrhe uporablja domači slabši rjavi premog, ki ga ima dovolj. Kalorične centrale se grade predvsem v hidroenergetsko revnejši in s premogom bogatejši vzhodni polovici, ki ima obenem veliko električno potrošnjo. Vse te kalorične centrale dajejo le 1/4 celotne energije. Z dokončno izrabo hidroenergetskega potenciala bo Avstrija lahko zmanjšala uvoz črnega premoga za več kot 50 %. V letu 1950 so cenili proizvodnjo elektroenergije v Avstriji že na 4,8 milijard KWh (Švica 8 milijard KWh 1949), Jugoslavija 2,7 milijard KWh 1950). Povečala se je tudi proizvodnja rjavega premoga, kakor tudi njegova uporaba v industriji, kar vse zmanjšuje odvisnost od zunanje sveta in utrjuje finančno bilanco države.

V vzhodno alpskem terciarnem svetu je važen energetski vir nafta, čigar težišče se nahaja okrog Zistersdorfa (SV od Dunaja). Važna so novo odkrita naftna polja na področju Matzena in Aderklaza v Spodnji Avstriji. Produkcija nafte se je od leta 1937 do 1950 povečala za 4,5 krat in sicer daje naftno polje pri Zistersdorfu 2/3 proizvodnje, ostalo pa odpade na novo odkrita polja. Letne potrebe Avstrije so veliko manjše (500—600 tisoč ton) od same produkcije (1,5 milj. ton leta 1950) ter bi bila nafta lahko važen izvozni predmet. Do mirovne pogodbe pa so bila vsa naftna polja v rokah Sovjetske zveze, in so jih tudi ti izkoriščali. Avstrija sama pa je morala za svoje potrebe trošiti pomoč E. R. P. za uvoz petroleja. Po mirovni pogodbi je nafta ponovno prišla v roke Avstrije, vendar bo morala še nadaljnjih deset let dajati Sovjetski zvezi po 1 milj. ton nafte letno.

Pridobivanje ostalih surovin, potrebnih za razvoj avstrijske metalne, kemične in druge industrijske panoge, stalno narašča. Predvsem se modernizirajo stari rudniki, kot rudnik železa Erzberg na Štajerskem. Nadalje raste produkcija drugih surovin kot antimona, boksita, grafita, magnezita, soli, svinca in drugih. Mnoga izmed njih se izvažajo in tako prispevajo k naraščanju avstrijske zunanje trgovine.

Ena najbolj vidnih sprememb v avstrijskem gospodarstvu je razširitev industrijske proizvodnje. Celotno število industrijskih zaposlencev se je med leti 1936—1949 skoraj podvojilo.

Osnovna postavka razvoja avstrijskega prebivalstva je razširitev črne in svetle metalurgije ter kemične industrije. Že med vojno je močno narasla železarska, jeklarska, aluminijeva in kemična industrija, ki je kljub močnim medvojnimi poškodbam proizvajala v prvih povojnih letih več kot leta 1937.

Do leta 1938 je imela Avstrija le dvoje področij težke industrije: v Dunajski kotlini in Zgornje Štajersko industrijsko področje. Poleg manjših industrijskih mest kot Stayer, St. Pölten, Linz, Graz je bila v Vorarlbergu zelo močna tekstilna indu-

strija, in razmeroma zelo velik procent industrijskih delavcev. Tako je bila v preteklosti 1/3 vse avstrijske industrije skoncentrirana v Dunajski kotlini, a danes samo še 1/6. Nagla izraba alpskih voda je močno preusmerila razvoj industrije. Tako se je pričela preobrazba zapadnih provinc v industrijsko pokrajino, ki je bila pred letom 1938 popolnoma odvisna od kmetijstva.

V Vorarlbergu je od leta 1939 nastalo 50 novih podjetij, v katerih je zaposlenih že dvakrat toliko ljudi kot pred vojno. To so nove metalurgične in tekstilne tovarne.

Podobno velja tudi za Tirolsko. V spodnjem delu reke Inn, kjer se grade nove hidrocentrale, so nastale nove kemične tovarne, strojna tovarna v Hallu in industrija stekla.

[Močan porast industrijskih podjetij kaže Salzburško, predvsem v gorskih dolinah kot St. Johann in Saalfelden, nekoliko severneje od nove kaprunske hidrocentrale. Tu se je število industrijskih zaposlencev celo potrojilo. Temeljite spremembe so nastale v Zgornji Avstriji. Med vojno zgrajeni gigantski obrati železa in jekla v Linzu imajo nekaj največjih plavžev in jeklarn v vsej Evropi. Skupaj z moderniziranimi plavži in valjarnami na Štajerskem (Donawitz, Leoben) bo postala Avstrija ena važnejših proizvajalcev jekla v Evropi. Velike važnosti so dušični obrati blizu Linza, ki so prav tako eni največjih v Evropi. Ob reki Inn, kjer se sedaj gradi nova hidrocentrala pri Braunanu, je v Ranshofnu že med vojno nastala nova tovarna aluminija, ki predeluje uvoženi boksit predvsem iz ZDA. Njena produkcija pa ne izkorišča vse zmogljivosti tovarne, kajti primanjkuje ji elektroenergije. Že danes predeluje tovarna več aluminija, kot ga Avstrija potrebuje. Zato bodo velik del proizvodnje izvažali. Po dograditvi hidrocentrale bo tovarna delovala s polno kapaciteto in bo porabila več elektroenergije kot vsa Dunajska kotlina skupaj. V Spodnji Avstriji so v zvezi s pridobivanjem nafte nastale že močne rafinerije nafte na Dunaju.

Tudi gozdarstvu in kmetijstvu se danes posveča velika pažnja. (Gozd pokriva 37% celotne površine). Kljub vojnemu opustošenju produkcija lesa po vojni narašča. Do druge svetovne vojne je

Avstrija izvažala les kot polfabrikat, sedaj pa predeluje les v dokončne produkte, ki jih izvažajo (pohištvo, celuloza, papir). S tem se je struktura lesnega gospodarstva močno izpremenila in zavezma vedno večji delež v narodnem dohodku.

Od leta 1918—1938 je Avstrija skoraj 3/4 potrebne hrane proizvajala doma, toda druga svetovna vojna je s svojim opustošenjem kmetijstvo uničila. Po vojni se je pričela obnova kmetijstva s pomočjo raznih organizacij, ki jih podpirajo ZDA. Avstrijsko prehranbeno gospodarstvo pa se skuša popolnoma osamosvojiti. Da bi to doseglo, so se pričela obnovitvena dela predvsem z izboljšanjem in namakanjem zemlje. Tako skušajo pridobiti še 15% obdelovalne površine. Po končanih obnovitvenih delih se bo Avstrija lahko sama preskrbovala s hrano in bo s tem denar, ki ga troši za nakup hrane, lahko porabila v kaki drugi gospodarski panogi. S tem se bo zmanjšal tudi problem stalnega padanja kmečkega prebivalstva, ki je od leta 1937 do 1950 padlo za 12%.

S povečanjem električne energije si je Avstrija postavila za cilj, izboljšanje svojega položaja tudi v prometu. Njen glavni cilj je elektrificirati čim več železniških prog, saj bo s tem uvoz premoga veliko manjši. Elektrifikacija glavne proge od Linza do Dunaja je že v teku. Prav tako je važna modernizacija cestnega in vodnega omrežja. Projekt za zgraditev kanala med Donavo, Moravo in Odro je poleg projektov za zgraditev kanalov med Donavo—Neckar—Ren ali Donavo—Labo eden najvažnejših. S tem bo postala Donava vodna pot prve vrste. Dvomljivo je, če bo ta projekt možno izpeljati v razdeljeni Evropi, toda jasno je, da bo zveza Donave z drugimi evropskimi vodnimi potmi potrebna tako za ostali kontinent, kot za Avstrijo samo.

Ta vzpon avstrijskega gospodarstva pa je le v manjši meri zasluga Avstrijcev. Je tem bolj zasluga velikanskih sredstev, ki jih je Avstrija prejela v okviru Marshalovega načrta in ostale pomoči iz inozemstva. Od skupnih povojnih investicij v Avstriji v vrednosti 30 milijard šilingov je odpadlo na ameriško pomoč 22 milijard. Po letu 1948 je pomoč v glavnem prenehala, vendar je bilo tedaj avstrijsko gospodarstvo že sposobno razvijati proizvodnjo iz lastnih sredstev.

LOJZE GOSAR

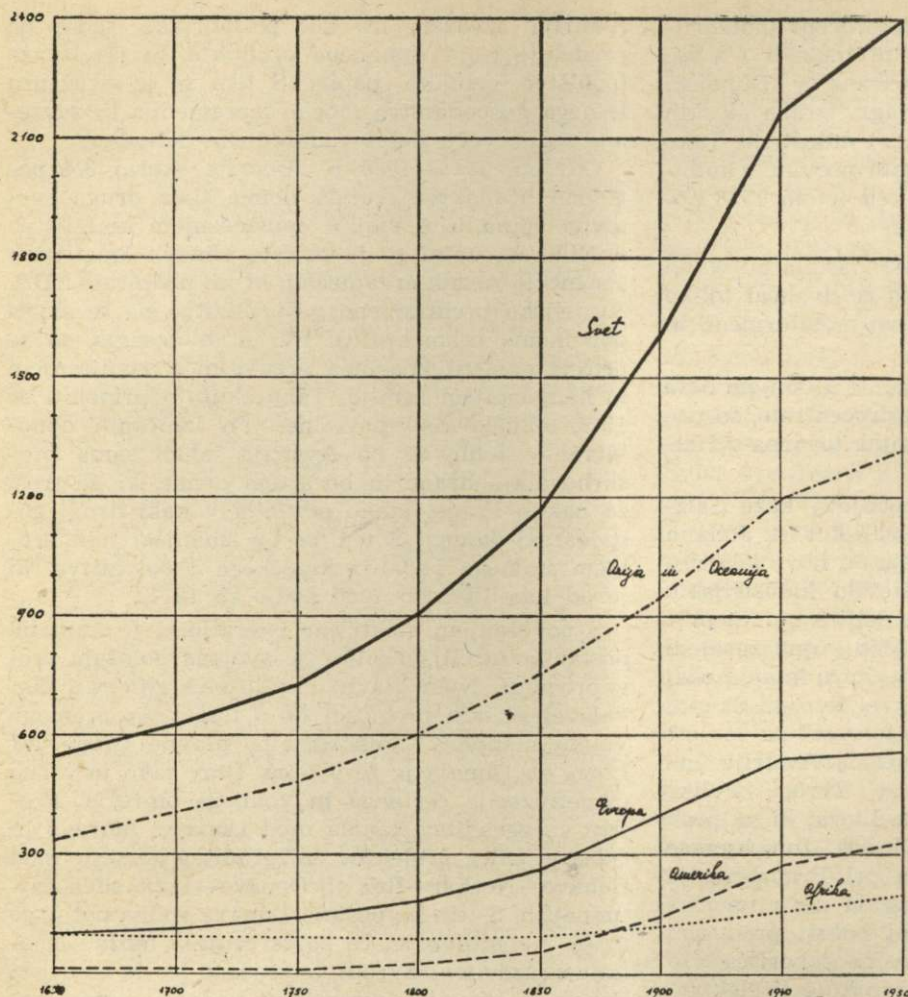
Vprašanje prehrane v svetu in preobljudenost

Število prebivalstva na svetu stalno narašča. Vsako uro je 3000, in vsak dan 70.000 ljudi več. V zadnjih treh stoletjih se je število prebivalstva za 4,4 krat povečalo: od 545 v letu 1650, je naraslo na 2400 milijonov v letu 1950. Natančnejšo sliko o naraščanju prebivalstva na svetu vidimo iz naslednjega diagrama:

Hitrost naraščanja števila prebivalstva je vedno večja. Nova sredstva za borbo proti škodljivcem (mrčes, bakterije, bacili, virusi), novi izsledki biologije in kemije varujejo človeka pred boleznimi

in mu podaljšujejo povprečno življenjsko dobo. Razumljivo je torej, da se pojavlja vprašanje, ali je mogoče proizvajati dovolj hrane, ne samo za izboljšanje preskrbe sedanjega prebivalstva, ampak da bo tudi primerna in zadostna naraščajočemu številu prebivalstva. Dejstvo je namreč, da je več kot 2/3 ljudi na svetu pomanjkljivo hranjenih, kar je poglavitni vzrok socialnih nemirov in slabe produktivnosti dela (Memo, FAO, july 1953).

Rast prebivalstva na svetu od l. 1650 do 1950
(v milijonih)

Glede na različen značaj dela lahko rečemo, da se potrebe po kalorijah večine ljudi vsaj v zmerno-toplih deželah gibljejo med 2400 in 4000 kalorij za moške in 1700 in 2900 za ženske. Prav tako se spreminja potrebna množina kalorij z različno temperaturo okolja. Če vzamemo, na primer, za osnovo 10°C povprečne letne temperature, vidimo, da se potrebe po kalorijah moškega ali ženske za vsakih nadaljnjih 10°C povprečne letne temperature nad osnovno temperaturo (10°C), za 5% zmanjšajo, za vsakih 10°C povprečne letne temperature pod osnovno temperaturo, pa se za 5% povečajo.

Po podatkih FAO, ki obsegajo okoli 70% vsega prebivalstva, je razvidno, da pride v prehrani 400 milijonov ljudi povprečno na dan več kot 2500 kalorij na osebo, prehrana 1.300.000.000 ljudi pa ne dosega te količine kalorij.

Postavljeni smo pred dejstvo, da površine zemlje ne moremo povečati, število prebivalstva na nji pa stalno narašča. Mnogo je bilo precenjevanja, koliko ljudi bi lahko živelo na zemlji. Vse te cennitve pa kolebajo od izrazito pesimističnih do optimističnih napovedi.

Posebno značilno za dejansko stanje pa je naslednje: kljub temu, da bi proizvodnja prehran-

benih sredstev na svetu lahko še neizmerno narasla — za to odkrivajo znanstveni izsledki vedno nove možnosti — se vedno dogaja, da tisoči ljudi umirajo za lakoto. Medtem, ko nekatere dežele ne morejo svojih pridelkov prodati, trpi prebivalstvo drugih dežel pomanjkanje prav takih pridelkov in strada.

Nekatere dežele nudijo s svojim naravnim bogastvom prebivalstvu možnost, da se razmeroma lahko preživlja, bodisi neposredno z obdelovanjem zmlje, bodisi tako, da uporabljajo naravna bogastva svoje dežele za industrijsko proizvodnjo, potem pa dajejo svoje izdelke drugim v zameno za hrano in druge potrebščine. Kljub temu, da so te dežele gosto naseljene in je splošni življenjski standard njihovega prebivalstva razmeroma visok, jim ni treba posebej skrbeti, kako bodo preživljale svoje prebivalstvo. Na drugi strani pa so dežele, po površini včasih veliko večje od prej omenjenih, ki pa so veliko redkeje naseljene in je večji del njihovega prebivalstva prisiljen živeti na meji

pomanjkanja ali celo lakote. Dejanske prirodne ali pa trenutne gospodarske ramere preprečujejo prebivalstvu, da bi si, morda celo kljub mnogo večjemu trudu kot v prej omenjenih deželah, zagotovilo vsaj najosnovnejše potrebščine za življenje.

Poučen primer za to je Brazilija. Analiza poglavitnih dejstev, ki so privedla do sedanjega prehranbenega stanja v Braziliji, ki je marsikje pomanjkljivo, kaže, da so pri tem delovali bolj socialni in kulturni, kot pa prirodno geografski vzroki. Če bi Brazilija izrabila vse svoje prirodne možnosti, bi lahko preživljala dvakrat toliko in še več prebivalstva, kot ga ima sedaj. Vzrok, da so možnosti za preskrbo z živili v Braziliji pomanjkljive in da prehrana ni dovolj izdatna, je tudi v tem, ker dežela zaradi svoje socialnoekonomske strukture ni znala izrabiti prirodno geografskih možnosti, marveč je večkrat delovala celo v nasprotnem smislu. Brazilija je dežela polkolonialnega tipa z napol fevdalnim poljedelstvom, ki temelji na zaostalem načinu obdelovanja in se večinoma nagiblje k monokulturam. Na ta način njena poljedelska proizvodnja še daleč ne zadovoljuje potreb prebivalstva. V Braziliji je velika večina zemljiške posesti v rokah manjšine. Po štetju leta 1940 je bilo samo 1.900.000 zemljiških posestnikov. To

stanje je že samo po sebi katastrofalno. Še huje pa je, ker so skoraj vsa posestva v bližini potrošniških središč in prometnih zvez v rokah neznatne manjšine, kakih sto tisoč oseb.

Podatki štetja leta 1940 jasno kažejo napol kolo-
nialni značaj brazilskega gospodarstva. Na deželi
živi 68,39 % brazilskega prebivalstva. Če posta-
vimo, da ima vsak lastnik samo eno posestvo, (v
resnici je dosti takih, ki jih imajo po več) sledi
iz tega, da ima svoja posestva samo 20,8 % ljudi,
ki delajo v poljedelstvu in živinoreji. Od vseh
prebivalcev, ki živijo na deželi, pa je zemljiških
lastnikov samo 6,7 %, od vseh prebivalcev Bra-
zilije pa celo samo 4,6 %. Skupna površina kmečkih
posestev znaša samo 23,2 % celotne površine Bra-
zilije, kar pomeni, da velik del Brazilije sploh
še ni naseljen.

Slabega stanja glede prehrane v Braziliji pa so
krive še različne druge okolnosti. Prevoz živil od
proizvodnih področij k področjem potrošnje je zelo
težak. Poglavitno oviro za to predstavlja pomanj-
kanje cest in prometnih sredstev, ki bi bila tehnič-
no opremljena za prevoz pokvarljivih živil. Pa tudi
dejstvo, da 2/3 živil pridelujejo v južnih državah
Brazilije, ima v tem pogledu neugodne posledice.

* * *

Le redki avtorji so skušali določiti optimum
naseljenosti za posamezno deželo. Pa tudi te ce-
nitve so bolj izraz njihovega osebnega mnenja,
kot pa da bi imele za osnovo kakšne objektivne
razloge. Teorija o optimizmu naseljenosti bi se
dala dobro uporabiti samo za dežele, ki živijo po-
polnoma avtarkično, to se pravi, da so gospodarsko
popolnoma odrezane od ostalega sveta. Prav po-
sebnost, da, nemogoče je določiti optimum
naseljenosti za obsežna področja sveta. Prirodni
virih teh področij se namreč dajo določiti le s hipo-
tetičnimi cenitvami, ki pa so za take obširne po-
krajine večinoma brez realne osnove. Poleg tega
bi morali upoštevati bodoči gospodarski in socialni,
tehnični in kulturni razvoj v toku časa, za katerega
v konkretnem primeru gre. Skratka, predvidevati
bi morali vsaj v grobih obrisih bodoče dogajanje
in bodoče odnose v družbi. Le v tem primeru bi
bila ideja o optimizmu naseljenosti sprejemljiva.

Po tem, ali je število prebivalstva kje še pod
optimom naseljenosti ali pa ga je že preseglo, se
dežele in kontinenti ne dajo razdeliti v dve kate-
goriji. Iz teorije o optimu naseljenosti bi sledilo:
Če hočemo prebivalstvo neke dežele, ki se težko
preživlja in je na nizki stopnji izobrazbe in načina
proizvodnje, prilagoditi razpoložljivim prirodnim
možnostim, moramo zmanjšati njegovo število. V
resnici pa je tak sklep napačen. Zakaj, če se pre-
bivalstvo iste dežele navadi bolj racionalno izrab-
ljati prirodne vire, lahko zviša svoj življenjski
standard, ne da bi se skršilo po številu. Nasprotno
pa, če se število prebivalstva zmanjša, ne da bi
se istočasno izboljšala izobrazba in način proiz-
vodnje, se njegova življenjska raven nič ne iz-
boljša marveč trpi še nadalje revščino. Ideja pre-
obljudenosti je v mnogih primerih le predsodek,
ki brani ljudem, da bi izvedli resnično potrebne

reformne, medtem ko samo zmanjšanje števila pre-
bivalstva ne more dati zaželenih rezultatov.

* * *

Na evrazijskem kontinentu je več kot 3/4 prebi-
valstva sveta. Že samo v Evropi živi skoraj ena
četrtnina vseh ljudi na Zemlji. Po Malthusovih
predvidevanjih na evrazijskem kontinentu sploh
ne bi bilo prostora za toliko ljudi. Saj je že tedaj
menil, da je Evrazija naseljena skoraj do skrajnih
možnosti. Kar se tiče evropskih dežel, bi se tolik-
šen porast prebivalstva dal še nekako razložiti.
Evropa je namreč lahko uvažala živila iz preko-
morskih dežel. Toda kako je mogla Azija, ki ni
za to imela skoraj nobene možnosti, preživeti dva
in pol krat več prebivalstva, kot ga je imela v
Malthusovi dobi?

V očitnem nasprotju z Malthusovo teorijo lahko
ugotovimo, da so velika področja zemeljske po-
vršine še daleč od tega, ko bi pri sedanjih možno-
stih ne mogla več preživljati svojega prebivalstva.
Ni se nam treba truditi, da najdemo še skoraj
neraziskane pokrajine, ki bi jih intenzivna kolo-
nizacija mogla dvigniti v vseh ozirih in na njih
omogočiti preživljanje novim deset in stotisočem,
često milijonom ljudi.

Materialne, gospodarske in politične ovire ter
razni drugi vzroki preprečujejo, da bi imeli vsi
ljudje enako prost dostop do prirodnih virov sveta.
Enake in podobne ovire preprečujejo, da se ljudje
ne morejo svobodno seliti, kar bi privedlo do boljše
razporeditve prebivalstva, kakršna bi ustrezala
prirodnim bogastvom različnih dežel. Zaradi tega
so na eni strani dežele, katerih prebivalstvo znaša
samo desetino tega, kolikor ljudi bi lahko tam
živelo; na drugi strani pa so dežele, kjer se število
prebivalstva bliža že skrajnim mejam. Vendar je
število te vrste dežel v zadnjem poldrugem sto-
letju kljub naraščanju prebivalstva očitno naza-
dovalo. Pa tudi ne glede na to je število izrazito
preobljudenih dežel manjše, kot se na splošno
domneva. Še najprej pridejo do sklepa, da je neka
dežela preobljudena, avtorji, ki dežele, ki jo pro-
učujejo, ne poznajo dovolj dobro, medtem ko so
avtorji, ki deželo zares temeljito poznajo, glede
tega veliko bolj previdni.

Dežela, ki bi jih domačini sami imeli za preob-
ljudene, je zelo malo. Zato se različne cenitve o
preobljubenosti posameznih dežel zelo razlikujejo
med seboj. Tako na primer trdijo eni, da je Indo-
kina dosegla glede na svojo površino največjo mož-
no obljudenost. Drugi pa jo uvrščajo s Siamom,
Burmo, Malajo, Filipini in Indonezijo med dežele,
ki bi še več desetletij z lahkoto preživljale svoje
hitro naraščajoče prebivalstvo. Nasproti tem de-
želam pa postavljajo Kitajsko in predvsem Indijo,
kjer naj bi bila skoraj vsa orna zemlja obdelana.

Pomanjkanje živil v Indiji lahko pripisujemo
vsaj deloma izgubi produktivnih površin na severu,
ki sedaj pripadajo Pakistanu. Od tu je namreč
prišlo v Indijo letno okoli 1 milijon ton žita. Prav
tako sedaj ne uvažajo več iz Burme riža, ki je
precej pripomogel k izboljšanju prehrane v Indiji.
Vzporedno pa se krči tudi delež obsejane površine,
ki odpade na enega prebivalca. Zaradi tega je da-

našnja prehrana nezadovoljiva, daje premalo kalorij in vsebuje premalo maščob, živalskih beljakovin, vitaminov in rudninskih snovi.

Površina neobdelane zemlje znaša približno 70 odstotkov obdelane površine. Del te zemlje bi lahko še obdelali, če bi tega ne ovirale težave v zvezi z malarijo. Od 360 milijonov ljudi jih namreč živi okrog 200 milijonov v pokrajinah, ki jih malarija močno ogroža. V prejšnjih časih je približno polovica od teh ljudi zbolela vsako leto na malariji. V lačni deželi je težko gledati, kako opuščajo namakalno zemljo, pa je to na drugi strani vendarle razumljivo, ker se takoj, ko začne namakati, pojavi malarija. Brez namakanja pa v Indiji poljedelstvo marsikje niti ni mogoče. Drugje zopet ostane najboljša zemlja neobdelana, ker zaradi malarije ljudje tam praktično sploh ne morejo prebivati. Odkar so začeli uporabljati proti malariji DDT, se razmere glede tega močno izboljšujejo.

Delajo predvsem na to, da bi povečali hektarski donos na posestvih riotov (indijskih kmetov), kjer so pridelki veliko manjši kot pa na poskusnih postajah. Hkrati skušajo uvesti izdatnejše namakanje, boljše gnojenje, pametnejši način obdelovanja in uporabljati samo semena boljših rastlinskih vrst. Indija je izdelala načrt za povečanje proizvodnje žitaric. Od leta 1951/52 dalje naj bi se letni pridelek teh povečal za 3 milijone ton.

Če bi indijski kmetje porabili živalski gnoj za gnojenje namesto, da ga uporabijo za kurivo, bi s tem zelo povečali rodovitnost polj. Indijski poljedelski strokovnjaki so mnenja, da bi Indija lahko sama preživljala svoje prebivalstvo, če bi v polni meri izkoristili moderni način obdelovanja in nove obdelovalne površine. Kjer so to že uvedli, se je hektarski donos zvišal za 60% do 400%. Cenijo, da bi Indija v celoti morala zvišati proizvodnjo hrane za 10%, da bi se lahko preživljala. Istočasno pa so nekateri indijski demografi mnenja, da bi z boljšo izrabo zemlje, z boljšimi obdelovalnimi metodami in umetnim namakanjem Indija lahko preživljala dvojno število prebivalstva, kot ga ima sedaj.

V evropskih poljedelskih državah gre 50 do 60% delavčevih dohodkov za vsakdanjo prekrano. V Aziji je to odstotek še veliko višji. Možnost za izboljšanje načina prehrane, bodisi po kakovosti, bodisi po količini pa je prav od tega odvisna. Če gre 80 do 90% dohodkov večine ljudi za nakup najnujnejših živil, kot velja to za večji del Azije, je nujno treba ali zvišati ljudem dohodke ali pa znižati cene živilom in poučiti ljudi o racionalnejši izbiri in pripravi živil. Rešitev tega problema v Aziji pa bo mogoča le z mednarodnim sodelovanjem.

Posebnosti vprašanja prehrane v Aziji, zlasti na Daljnem vzhodu, so posledice razlike med lastnostmi rastlinskih in živalskih maščob. Prva bolezen avitaminoze, ki so jo opazili, je beri-beri. To je tipično azijska bolezen. Odkar vedo, kako se da ta bolezen preprečiti, so v večini azijskih dežel storili za to vse potrebne ukrepe. Nazpogosteje se ta bolezen pojavi v sporadični obliki. Med polje-

delskim prebivalstvom beri-beri nikoli ni bil pogost.

Da se cenitve o številu prebivalstva, ki bi v teh deželah lahko živelo, tako močno razlikujejo, je najbrž krivo, ker so napačno tolmačili izredno nizki življenjski standard narodov Daljnega vzhoda. Nedohranjenost prebivalstva namreč ni vedno že sama po sebi dokaz preobljudenosti. Često je samo znak pomanjkljivosti obstoječega socialno-ekonomskega reda v deželi.

* * *

Pri obravnavanju optimalne naseljenosti moramo posebej paziti na to, da je najprimernejša aritmetična gostota prebivalstva močno odvisna od načina življenja in stopnje civilizacije določenega prebivalstva. Enemu načina življenja ustreza neki določen optimum, drugemu pa spet neki drugi optimum naseljenosti. V obširnih afriških savanah južno od Sahare žive pastirski nomadi, pri katerih povprečna gostota prebivalstva ne presega 4 prebivalce na km². Brž ko bi se tam naselili poljedelski koloni, bi se gostota prebivalstva povečala in nastal bi drug optimum naseljenosti. Seveda bi na ta način nastal popoln preobrat v afriškem gospodarstvu. Dve različni civilizaciji lahko torej ustvarita v eni in isti deželi povsem različne pogoje za optimalno naseljenost. V istih pokrajinah, kjer je nekoč živelo nekaj sto tisoč Indijancev, živi sedaj več kot 70 milijonov belcev.

Zdi se, da je treba, ko gre za znake preobljudenosti, posebej razlikovati med poljedelskimi in industrijskimi deželami. Za poljedelsko prebivalstvo je marsikje kriterij preobljudenosti velikost kmečkih posestev. V nekaterih deželah povzročajo premajhna posestva velike gospodarske neugodnosti, medtem ko daje drugod ravno intenzivna razdelitev zelje razmeroma velikemu številu prebivalstva možnost preživljanja. Glede industrijskih dežel pa je še težje zanesljivo ugotoviti stanje in vzroke preobljudenosti. Včasih se, na primer, pojavi mnenje, da je dežela, kjer vlada dolgotrajna brezposelnost, preobljudena in torej nezmožna, da bi prehranila svoje prebivalstvo. Tako je bilo na primer v letih 1929—33 med veliko svetovno gospodarsko krizo v Evropi in ZDA. V ZDA, kjer je znašala gostota prebivalstva samo 20 oseb na km², bi lahko pripisali poglavitne vzroke brezposelnosti tamkajšnjemu gospodarskemu sistemu in z njim zvezani pretirani koncentraciji prebivalstva v industriji. V Evropi pa je bila brezposelnost skoraj izključno posledica gospodarske depresije. Znak trenutne ali stalne preobljudenosti je tudi izseljevanje. Ne manjka tudi primerov, ko imajo posamezne dežele velike presežke živil, pa kljub temu prevladuje med najrevnejšimi sloji njihovega prebivalstva kronična nedohranjenost. V takih primerih bi enakomernejša razporeditev narodnega dohodka med različnimi kategorijami potrošnikov omogočila, da bi nihče od njih ne živel v pomanjkanju.

Tudi v najrazvitejših deželah predstavlja nedostopna prehrana nekaterih skupin prebivalstva resen problem. V Angliji, na primer, so ugotovili, da si 10% prebivalstva z najnižjimi dohodki ne more

privoščiti v zadostni meri vseh potrebnih živil. Prehrana naslednjih 20% prebivalstva je bila zadovoljiva le, kar se tiče beljakovin in maščob. Nadaljnih 20% prebivalstva je dobilo v hrani dovolj kalorij, beljakovin in maščob, premalo pa rudinskih snovi in vitaminov. Naslednjih 20% prebivalstva je imelo v prehrani dovolj železa, fosforja in vitaminov, najbrž pa premalo kalcija. Prehrana naslednjih 20% prebivalstva po dohodkih je vsebovala dovolj vseh potrebnih snovi, razen morda kalcija. Prehrana 10% prebivalstva z najvišjimi dohodki pa je v vseh primerih presegala normalne potrebe.

Celo v deželah, ki so po splošnem mnenju tipično preobljudene, je možnost, da se njihova proizvodnja prilagodi potrebam prebivalstva, večja, kot navadno mislijo. Egipt, na primer, spada brez dvoma med dežele, kjer se gostota prebivalstva že bliža skrajnosti. Kljub temu pa pridelujejo v Egiptu skoraj na $\frac{1}{4}$ obdelovalne zemlje bombaž za izvoz. Medtem ko ima 0,5% zemljiških posestnikov več kot $\frac{1}{3}$ obdelovalne zemlje, je pripada 70% posestnikom, od katerih ima vsak manj od $\frac{1}{2}$ ha, le 12%. To je tem huje, ker se denar, ki ga dobe za izvoženi bombaž, nikdar ni porabil za olajšanje podhranjenosti egiptskega felaha. Podhranjenost v Egiptu je torej v mnogo večji meri posledica napačne gospodarske in socialne ureditve, kot pa izraz dejanske preobljudenosti.

Le malo je dežel, ki bi glede na možnost izrabe zemljišča že dosegle maksimalno obljudenost. Skrajne meje za naraščanje prebivalstva v različnih delih sveta so seveda zelo različne. Vsekakor moramo, če hočemo populacijski in prehranski položaj določene dežele ali kontinenta primerno oceniti, preiti od statičnega obravnavanja pojavov k dinamičnemu, pri čemer pa moramo prav posebno upoštevati, da se s ritom naraščanja prebivalstva v različnih delih sveta zelo razlikuje.

Iz vsega povedanega sledi, da se dá o preobljudenosti in o optimalni naseljenosti govoriti prav za prav le, če pri tem ne upoštevamo možnosti razvoja in napredka. Za vsako deželo, ki jo imamo za preobljudeno, velja to le v obstoječih gospodarskih, socialnih in kulturnih razmerah. Če pa naj bi ista dežela v vseh ozirih napredovala, da bi se življenjski standard v njej zvišal, utegne biti prav prerodka naseljenost eden pglavitnih vzrokov, ki bi ta razvoj zavrl. Vzemimo za vzgled samo promet! V redko naseljeni deželi se izgradnja prometne mreže ne izplača, ker se stroški ne obrestujejo. Zaradi tega ostane v taki deželi znaten del prebivalstva odrezan od sveta in prisiljen k avtarkičnemu gospodarstvu. Ob dobrih prometnih sredstvih pa bi svoje pridelke lahko prodali in v zameno zanje dobili druge dobrine, katerih prej niso bili deležni (n. pr. nekateri predeli Kanade, Brazilije itd.). Za napravo in vzdrževanje primerne prometne mreže bi bila potrebna gostejša naselitev, in šele po izpolnitve tega pogoja, bi se splošni življenjski standard lahko dvignil nad dosedanje stopnjo.

Zaradi tega je treba razlikovati dve vrsti preobljudenosti: relativno, ki je samo začasna, ker je

pač le posledica določenih gospodarskih, prirodnih in socialnih razmer, pa absolutno, ki presega optimalno mero naseljenosti. Medtem ko se da relativna preobljudenost v konkretnem primeru kolikor toliko zanesljivo ugotoviti, je o absolutni preobljudenosti neke dežele danes prav za prav nemogoče govoriti, ker mnogo premalo vemo, kakšne možnosti za preživljanje ljudi nam bo znanost v bodoče še odkrila.

* * *

Cenijo, da se je svetovno prebivalstvo od leta 1940 do 1950 povečalo za 230 milijonov. V razdobju 1950 do 2000 pa bo verjetno naraslo za nadaljnih 850 milijonov in tako doseglo v letu 2000 približno 3250 milijonov. Podrobnejše podatke o tem vidimo v naslednji tabeli:

Naraščanje števila prebivalstva v milijonih (Woytinsky str. 259).

	1940 do 1950	1950 do 2000 (verjetni porast)
Svet	230	850
Severna Amerika	23	54
Srednja in Južna Amerika	32	118
Evropa razen SZ*	—6	44
SZ*	21	67
Azija razen SZ	118	478
Afrika	40	82
Avstralija	2	7

* 25 milijonov prebivalstva v deželah, ki jih je po drugi svetovni vojni dobila SZ, je tukaj dodanih SZ. Če bi jih šteli k Evropi, bi ta imela porast prebivalstva, SZ pa padec.

Od skupnega porasta svetovnega prebivalstva za 850 milijonov v dobi 1950 do 2000, bi okoli 300 milijonov odpadlo na sorazmerno redno naseljene pokrajine, kjer so še znatna naravna bogastva neizrabljena. Te dežele so: Amerika, SZ, Afrika in Avstralija. V Evropi, in posebej še v Aziji, se bo del priraslega prebivalstva verjetno preselil v redkeje naseljene pokrajine na istem kontinentu. Ostanek, morda kakšnih 400 milijonov ljudi, pa se bo moral nastaniti v pokrajinah, ki so že sedaj gosto naseljene.

Po teh računih bo torej svetovno prebivalstvo v dobi 1950 do 2000 naraslo za okoli 35%, medtem ko se je v dobi 1900 do 1950 namnožilo za 50%. V drugi polovici tega stoletja bo letni prirastek prebivalstva približno 0,6%. Povečati svetovno proizvodnjo hrane sorazmerno s prirastkom prebivalstva bi ne bilo tako težko. Prava težava je v tem, da bi bilo treba poleg tega dvigniti sedanji nivo prehrane na zadovoljivo stopnjo, kakršna bi ustrezala sodobnim prehrabenim načelom. Da bi dosegli ta cilj pa bi morali poljedelsko in industrijsko proizvodnjo živil še mnogo bolj povečati.

Velika ovira za napredek proizvodnje živil je slaba kupna moč v nerazvitih deželah. Ta ima namreč za posledico, da kmet ne more svojih pridelkov primerno prodati, zlasti pa, da si ne more nabaviti potrebne tehnične opreme, umetnih gnojil itd., ki jih za uspešno kmetovanje nujno potrebuje. Tudi kolebanje cen poljedelskih proizvodov in tem zvezana negotovost glede pričakova-

nega gospodarskega uspeha predstavlja važno oviro za napredek poljedelske proizvodnje in odpravo pomanjkljivosti v prehrani.

Vprašanje prehrane v raznih deželah je realno in pereče ter zahteva nujno rešitev. V vseh deželah, kjer obstoje o tem podrobnejši podatki, so ugotovili, da si precejšen del prebivalstva iz najrazličnejših vzrokov ne more nabaviti dovolj živil, ki o njih moderna znanost misli, da so za zdravje in sposobnost za delo potrebna. To ne velja samo za primere, kjer je prehrana tako pomanjkljiva, da ima za posledico avitaminozne bolezni. Tudi marsikje, kjer se nedohranjenost ne pojavlja v tako izraziti obliki, prehrana še nikakor ni zadovoljiva. Milijoni ljudi v vseh delih sveta niso v dovoljni meri deležni zdravja in zmožnosti za delo prav zato, ker niso primerno hranjeni. Škoda, ki jo povzroča slaba prehrana, bodisi zaradi bolezni in slabšega zdravja ljudi, bodisi zaradi slabšega delovnega učinka in stroškov, ki jih povzroča delo za odstranitev škodljivih posledic slabe prehrane, je neprecenljiva. Stroški za izboljšanje prehrane (stroški vzgoje in propagande, znižanje cen živilom, socialni ukrepi itd.) bi bili v primeri s škodo, ki jo povzroča slaba prehrana, minimalni.

Vprašanje prehrane na svetu torej ni preprost problem, ki bi ga lahko rešili, na primer, samo s tem, da bi izboljšali tehniko proizvodnje. To vprašanje je prav tako gospodarsko, kot socialno in posebej še vzgojeslovno. Pri reševanju tega problema je prizadeta vsa organizacija človeške družbe v vseh svojih oblikah, bodisi da gre za proizvodnjo in razporejanje življenjskih potrebščin, bodisi da gre za borbo proti naravnim oviram za izboljšanje prehranbenih razmer.

Literatura:

1. George B. Cressey: Land for 2,4 billion neighbors, august 13, 1952, Washington.
2. W. S. Woytinsky and E. S. Woytinsky: World population and production, trends and outlook; The twentieth century fund, New York 1953.

3. Josué de Castro: Géographie de la faim, Paris 1949.

4. Memo. FAO, july 1953. Vol. 2. N° 7: T. A. Helps solve world food problem.

5. Les hommes et leur nourriture; André Mayer: Alimentation, population et progrès social; Publié sous les auspices de l'Unesco; Paris 1950, str. 5, 22, '23.

6. Les hommes et leur nourriture; Alva Myrdal-Paul Vincent: Sommes nous trop nombreux? Publié sous les auspices de l'Unesco; Paris 1950.

7. Annales de géographie; A. Demangeon: La question du surpeuplement, N° 226—XLVIIe année, 15 Mars 1938.

8. P. Vidal de la Blache: Principes de Géographie humaine; publié d'après les manuscrits de l'auteur, par Emanuel de Martonne, Paris 1922.

9. Land for Tomorrow, the underdeveloped world by Dudley Stamp, Bloomington 1952.

10. FAO Nutritional studies: Calorie requirements, Washington 1950.

11. United Nations: department of economic affairs: Economic Report—Salient features of the world economic situation 1945—1947; Lake Success, january 1948, New York.

12. Alimentation. Rapport définitif du Comité mixte de la Société des Nations: L'Alimentation dans ses rapports avec l'hygiène, l'agriculture et la politique économique, Genève, le 14 août 1937.

13. Les hommes et leur nourriture; Aldous Huxley: La double crise; John Russel: Pour sortir de l'impasse — Le problème de l'Inde, str. 44.

14. E. John Russel: »India's peoples and their food«; Geography 1952/3.

15. United Nations Review, december 1954, Volume 1, Number 6; Rajkumari Amrit Kaur: Real hope for tens of millions, str. 8.

16. Report of the Council of FAO, thirteenth session, fourteenth session, 12—16 november 1951, 7 december, 1951.

Darko Radinja:

Industrija nafte v Romuniji

Romunija, za Sovjetsko zvezo drugi evropski producent nafte, je v letu 1936 dosegla četrto mesto na svetu. Odtlej je črpanje nafte v Romuniji vedno bolj nazadovalo in ob koncu druge svetovne vojne zdrknilo na najnižjo stopnjo. Povojna doba je prinesla v ta podkarpatska naftna polja velik preobrat, črpanje nafte se je od leta do leta stopnjevalo, produkcija stalno narašča in je dosegla 1954. leta proizvodnjo, ki je večja kot kdajkoli. Ta vzpon dokazujejo tudi naslednje številke:

Leta 1936	—	8,704.000 ton
1937	—	7,153.000 ton
1939	—	6,240.000 ton
1940	—	5,900.000 ton
1941	—	5,453.000 ton

1943	—	5,273.000 ton
1944	—	3,505.000 ton
1948	—	3,900.000 ton
1949	—	4,250.000 ton
1950	—	5,460.000 ton
1951	—	6,600.000 ton
1952	—	8,200.000 ton
1953	—	9,300.000 ton
1954	—	9,670.000 ton

Skušajmo nekoliko osvetliti vzroke kolebanja te produkcije, zlasti predvino nazadovanje in novi dvig produkcije v povojni dobi.

Brez dvoma so v tem kolebanju produkcije nafte v Romuniji zrcalijo nekatere splošne politično-go-

spodarske poteze v veliko večji meri, kakor pa poteze, ki so značilne za razmere v Romuniji sami.

Pred prvo svetovno vojno je bilo pridobivanje nafte v Romuniji v rokah tujega kapitala. Sprva, do leta 1918, v nemških, kasneje v angleško-francoskih in deloma tudi mizozemskih ter ameriških rokah. Na angleške in nizozemsko-angleške družbe sta odpadli dve tretjini produkcije. Od tega je samo na Astro Romano, iz koncerna Royal Dutch-Shell, odpadlo 25% produkcije. Ker so tuje družbe stremele za čim večjimi dobički, so črpali nafto le na najugodnejših mestih, zlasti v okolici Ploestija. Prvo nihanje v sicer počasnem, toda zanesljivem naraščanju produkcije je prinesla svetovna gospodarska kriza. Posledice so se pokazale tudi v samem načinu eksploatacije. Raziskovalna dela so bila v tem času znatno omejena, s čimer je prišel še bolj do izraza »kolonialni« način izkoriščanja naftnih polj. Hkrati je kriza pospešila iskanje novih, še cenejših naftnih virov drugje po svetu, zlasti na bližnjem Vzhodu, kar seveda ni ostalo brez posledic za romunska naftna ležišča.

V drugi svetovni vojni so romunska naftna polja prevzeli Nemci. Njihovo izkoriščanje je bilo v okviru vojnega gospodarstva še pogubnejše. Dolžina raziskovalnih vrtin se je n. pr. zmanjšala od nekaj nad 400.000 m v letu 1934, na 235.000 m v letu 1942. Nemci so med okupacijo načrpali povprečno nekaj nad 5 milijonov ton nafte letno. Odprtine vrtin so često povečavali in širili ter tako pospeševali dotok nafte, kar pa je imelo za posledico izgubo večjih količin plina in s tem tudi tiste nafte, ki jo kvišku potiska plin.

Leta 1944 so po umiku Nemcev predvojne tuje družbe ponovno prevzele svoje stare koncesije in v marsičem nadaljevale dotedanji način izkoriščanja naftnih polj, ne da bi pri tem — v glavnem zaradi bojazni pred podržavljenjem — vlagale novih investicij, potrebnih za izboljšanje položaja. Posledica tega in pa nemške okupacije se kažejo v izrednem padcu produkcije v letih 1944 do 1948.

V te hrazmerah je v resnici tudi prišlo v Romuniji do podržavljenja naftnih polj in naftne industrije. Dediščina res ni bila razveseljiva, zmožljivost rafinerij je znašala n. pr. le 50% v primerjavi s predvojno kapaciteto. Za obnovo naftnih polj država ni imela sredstev, zlasti je primanjkovalo tehnične opreme in strokovnjakov. Posledice so se pokazale, ne toliko pri samem črpanju nafte, temveč zlasti pri njeni predelavi. Nazadovanje se je posebno poznalo pri samem krakiranju nafte.

Ni čuda, da so take razmere priklicale v življenje nove, tokrat sovjetsko-romunske petrolejske družbe. Prva družba, Sovrompetrol, ki je bila ustanovljena sičér že leta 1945, je začelo izkoriščati naftna polja, ki so ostala izven koncesij tujih družb. Zlasti pa je družba zaživela po podržavljenju, oziroma po umiku tujih petrolejskih družb. Poleg kapitala je nudila predvsem tehnična sredstva in tehnično osebje. Druga mešana družba, Sovromutilajpetrol, je še pomembnejša. Ustanovljena je bila 1948. leta z namenom, da osnuje industrijo, ki bo oskrbovala naprave za črpanje, predelavo in prevoz nafte.

Vsaka od obeh držav je vložila polovico kapitala, poleg tega je SZ nudila pomoč v tehničnih sredstvih ter strokovnjakih, zato pa je imela pravico izbire pri produkciji.

Obe družbi sta polagoma obnovili naftna polja, njihovo izkoriščanje ter predelavo nafte, hkrati pa bistveno pripomogli tudi k preusmeritvi tržišča. V letu 1949 je n. pr. znašala skupna dolžina raziskovalnih vrtin že 480.000 m, v letu 1950 pa celo 610.000 m. Poleg tega so raziskovalna dela razširili na celotno obrobje Karpatov. Da bi zvečali produkcijo in obenem razbremenili že precej izčrpana naftna polja okrog Ploestija, ki so bila zlasti med vojno roparsko izkoriščana, so navrtali naftonosne plasti okrog Bacaoua v Moldaviji. Posebno pomembno za to dobo je dejstvo, da se povojni razvoj ni omejil samo na črpanje nafte, temveč tudi na njeno predelavo in da je hkrati s povečano produkcijo in rafinerijami rastla tudi industrija, ki omogoča črpanje, predelavo in prevoz nafte. Ta industrija, ki se razvija v Ploestiju, Bukarešti (in Stalingradu) danes povsem zadošča domačim potrebam in se usmerja celo v izvoz. Romunija je n. pr. leta 1951 izdelke te industrije razstavljala že na mednarodnih velesejnih.

V zadnjih petih letih je nafta v romunskem izvozu ponovno med najpomembnejšimi postavkami. Izvoz je usmerjen predvsem v sosednje države (Sovjetsko zvezo, Češkoslovaško, Poljsko, Bolgarijo), produkcija stalno raste, 1953. leta je dosegla že 9 milijonov ton, kar je kot kdajkoli. V zadnjih letih je povprečni letni porast produkcije pribl. $\frac{1}{4}$ milijona ton. Zanimivo pri tem je dejstvo, da sta bili obe sovjetsko-romunski družbi lani (1954. leta) ukinjeni. Hkrati je prišlo tudi do delne preusmeritve v izvoz. Romunska nafta se je namreč po dolgem premoru ponovno pojavila tudi na zahodnoevropskem trgu.

V povojnem gospodarstvu Romunije je nafta še toliko bolj pomembna, ker pomeni v marsičem sredstvo z modernizacijo kmetijstva in za razvoj industrije. Hkrati pa igra romunska nafta, in to je najpomembnejše, važno vlogo tudi v okviru vzhodnoevropskih držav in posebej Sovjetske zveze. Temu se ima Romunija v glavnem tudi zahvaliti za tolikšen vzpon v povojnem razvoju naftne industrije. Za Sovjetsko zvezo je namreč značilno, da v deželah, ki so pod njenim vplivom, mrzlično raziskuje ter posredno ali neposredno izkorišča tamkajšnja naftna ležišča.

Nekaj podobnega je bilo v medvojnem in povojnem času s panonskimi naftnimi polji, posebno velja to za Avstrijo in Madžarsko, pa deloma tudi za Jugoslavijo in Češko. Vojno gospodarstvo Nemčije je terjalo čim večjo samostojnost tudi glede preskrbe z nafto. Zato je podrobnemu raziskovanju toda skromnim uspehom v Nemčiji sami (produkcija v vojnih letih je bilo od 500.000 ton do 1 milijona) sledilo mrzlično iskanje in črpanje nafte v tistih delih Evrope, ki jih je zasedla. Tokrat so panonska naftna polja prvič dobila večjo veljavo. Izkoriščanje teh pa se je nadaljevalo in

stopnjevalo tudi s sovjetsko zasedbo teh dežel, posebno velja to za Avstrijo, kjer je letna produkcija že presegla milijon ton.

»Naftni val« je v povojnem času zajel tudi ostale evropske države. Domala v vseh so ugotovili naftna ležišča, povečini sicer skromna, kljub temu pa vredna vse pozornosti, ker pomenijo za vsako od teh držav koristno dopolnilo energetskih virov. Med državami, ki v povojnem času rapidno večajo produkcijo, so predvsem vzhodnoevropske, a tudi Jugoslavija. Med zahodnoevropskimi državami narašča pomen pridobivanja nafte predvsem v Franciji (1952. leta že nad 300.000 ton), pa še tu ovirajo proizvodnjo tuje petrolejske družbe. Še slabše je v Italiji, čeprav je tu nafta spričo siromašnosti energetskih virov toliko pomembnejša. Vmešavanje ameriških petrolejskih družb je tu še bolj očitno. Saj gre na ta račun počasnejši razvoj produkcije nafte v zahodnoevropskih državah. Na splošno

namreč velja, da nudijo paleogeografske razmere Evrope vendarle številnejša, čeprav morda skromnejša naftna ležišča, kot pa se je še nedavno mislilo. In to ob vznožju starih ali mladih gorstev, oziroma v obrobni delih nekdanjih morskih kadunj.

Produkcija nafte v evropskih državah — brez Romunije in SZ — znaša od leta 1950 dalje nad 5 milijonov ton letno (Avstrija, Madžarska, Francija, Nizozemska, Jugoslavija, Poljska, Anglija, Češka). Ta produkcija hitreje narašča kot v Romuniji. Zato kljub rekordni proizvodnji v tej deželi pomen romunske nafte ne more imeti v Evropi več tiste veljave kot pred vojno. Še manj moremo seveda govoriti o njeni nekdanji vlogi v svetovni proizvodnji, saj se danes ne uvršča več med prvo desetorico producentov. Zato pa je morda pomembnejše naraščanje produkcije nafte v vsej Evropi, zlasti glede na njene potrebe oziroma potrošnjo.

Mavricij Zgonik:

O uporabi zemljevida v šoli in doma

Eden izmed pogojev za uspešno osvajanje zemljepisnih pojmov, pojavov in dejstev je čim izdatnejše uporabljanje karte. Zemljevid je najpotrebnejše učilo doma in v šoli.

Učenci in dijaki si z veseljem nabavljajo zemljevide in atlante. Ne samo to! Veliko rišemo in skiciramo na tablo ali v zvezke, učenci prerisavajo zemljepisne pojme in objekte doma, delajo si v zmanjšanem in povečanem merilu skice in slike za domače vaje. Vsi se zavedamo važnosti ponazarjanja in ga pogosto uporabljamo. In vendar, kako često se nam dogaja, da žanjemo kljub vsemu temu le skromen uspeh!

Kolikokrat slišimo od staršev in drugih vzgojiteljev koliko časa presedijo njihovi otroci pri zemljepisni knjigi. Zagotavljajo nam, da se učijo zemljepisne stvarine ob zemljevidu ozir. atlantu, kako pozno zvečer izvršujejo zemljepisne naloge v skiciranju in podobno. Učitelj se zaveda, da je v šoli razlagal po metodi sodobnega geografskega pouka. In kljub temu so uspehi večkrat skromni. Kaj je temu vzrok?

Med drugimi vzroki vidim razlog tudi v tem, da se dijaki ne znajo pravilno učiti, posebno pa da ne znajo pravilno uporabljati zemljepisnih kart in atlantov. Tudi mi sami, njihovi učitelji, jih pogosto ne znamo navajati na to. Zato hočem v nadaljnjih odstavkih govoriti tudi o uporabi zemljevida v šoli in doma.

1. Na splošno moremo reči, da sta atlas ozir. karta priljubljeni učili. Učenec si jo rad kupi in ogleduje. Veliko časa presedi pri njej. In vendar, koliko nas je, ki bi znali tudi pravilno uporabljati karto? Da pa mora iti učenje in memoriranje geografskih pojmov in dejstev paralelno z osvajanjem njihovih predstav in površini in prostoru, torej paralelno z uporabo karte, ni treba posebej poudarjati. Poglejmo si to le nekoliko natančneje!

Razumljivo je, da mora sloneti gospodarsko-kulturni del geografije, posebno kar se tiče regionalne, na pravilnem dožemanju in razumevanju naravnih pogojev, torej na pokrajinskem okviru. Vtise o značaju pokrajine ali regije pa sprejemamo z zemljevida često zelo površno in nepopolno. Naravnih značilnosti iz kompleksnega in genetičnega vidika ne vidimo. To je zato, ker na zemljevidu iščemo in vidimo premnogokrat le tiskana imena in napise. Sicer opazim na karti različno lestvico barv od temnozeleno do temnorjave, od svetlo-modre do temnomodre, kar kaže na različno visok svet in različno globino voda. Povprečen učenec pogosto ne vidi več kot to. Ne gleda, kakšne oblike so vzpetine, ne spremlja in ne ugotavlja genetično teka rek in njihove karakteristike. Ni navajen, da bi primerjal posamezne dele regije. Kompleksno gledanje na karto mu je nepoznano. Ne ugotavlja medsebojne zavisnosti in lege raznih geografskih predmetov. Vse to so velike pomanjkljivosti.

Mnenja sem, da se te svoje površnosti niti sam ne zaveda. Da, celo prepričan je, da zemljepisno snov obvlada. V šoli pa potem pokaže, razumljivo pred zemljevidom, svoje neznanje. Vse njegovo »znanje« ga pusti na cedilu, ker temelji njegova geografska predstava na površnem in mehničnem opazovanju in ker pokrajine ozir, geografske enote ni gledal na karti kompleksno in genetično, torej v medsebojni zavisnosti vzročnosti.

2. Pred zemljevidom često tudi nima nobene prave orientacije. Mogoče je karta narisana v drugačnem merilu, napisi geografskih predmetov stojijo v drugačni razporeditvi, kakor jih je gledal doma v svojem atlantu, in potem se v šoli pred stenskim zemljevidom seveda ne znajde več. Dogodi se, da ne najde niti najbolj znane pokrajine, rek, gorovja, naselja, proge itd. Tu je ravno problem.

Če opazujemo takega dijaka, vidimo, da ne išče na zemljevidu geografskega predmeta, ampak le napis in ime, namesto, da bi se spomnil, ozir. poklical ter gledal sliko ali predstavo določenega zemljepisnega predmeta.

V šoli bo znal pred karto le tisti dijak, ki ima najvažnejše in bistvene poteze zemljevida in določene pokrajine v spominu kot absolutno svojo, v lastno zavest vtisnjeno podobo. Le tisto sliko, ki mu ostane v zavesti, bo hitro spravil v sklad z ono, ki jo ima pred seboj na zemljevidu.

Prisvajamo si torej določeno zemljepisno snov vizuelno, optično! Le tako si bomo prisvojili bistvene poteze pokrajine reliefa, razmere v horizontalni razčlenjenosti, vertikalno oblikovitost, rečne sisteme, značilnosti vegetacije in ojkomene. Le tako bomo imeli pokrajino jasno pred seboj in jo bomo »videli« tudi brez zemljevida. Geografijo bom le v tem primeru tudi znal in se bom z lahkoto znašel pred karto. Saj se pravi geografsko misliti in geografsko opazovati, osvajati in osvojiti si predstave v površini in prostoru.

Povsem razumljivo je, da se dijak nižje stopnje ne bo mogel znajti pred zemljevidom, ki ima drugačno projekcijo, kakor jo ima njegov zemljevid doma. To je upravičeno. Zato je dolžnost učitelja, da mu osnovno razliko med obema kartama tudi pojasni, n. pr. razlike med poliedersko in merkatortorjevo ali stereografsko ekvatorialno projekcijo.

3. Mnogi učenci se pri čitanju zemljevida sicer zelo trudijo, mnogo časa bulijo v zemljevid in si tudi skrbno podčrtavajo vsako pomembnejše mesto, napise gorovij, rek in podobno. Pri tem pa puščajo v nemar pokrajino in njene karakteristične poteze ter jih tudi ne vidijo. Iz prej povedanega je razumljivo, da to še ni pravilno učenje in geografsko pripravljajše. To je samo »čitanje« karte ali atlasa. Neprestano podčrtavanje imen to samo dokazuje. Tako čitanje karte ni zasidrano v njegovi duševnosti z jasno predstavo v prostoru in v medsebojni kompleksni zavisnosti. Zato to »znanje« ob prvi priliki tudi izpuhti. Tako je znanje zemljepisa zelo pomanjkljivo kljub dolgemu učenju in memoriranju iz učbenika in šolskih zapiskov.

Kako temu odpomoči?

Naša dolžnost je, da se navadimo karto pravilno čitati. Toda kako to doseči?

Učenec naj ima karto ali zemljevid pred seboj v primerni distanci, tako da obseže karto z enim pogledom; če cele karte ne more, pa vsaj določeno regijo. Ne dovolimo, da bi na slepo iskal geografske objekte samo z napisov ter pri tem abstrahirал značilnosti reliefa, pokrajine ali geografske naravne enote. Pri koncentraciji pouka ugotavljajmo lego geografskih predmetov ne samo na stenskem zemljevidu, temveč tudi v atlantih oz. na kartah v klopih, od koder se ne vidijo več na stenskem zemljevidu napisi in imena.

Protiutež razvadi zgolj »čitanja« karte naj bo tudi uporaba *nemih* in *polnemih* kart. Njihova dobra stran za tehniko učenja je tudi v tem, da so preglednejše, ker jih ne zakrivajo vsakovrstni napisi. Paziti pa moramo, da pri tem ne pretira-

vamo, ker potem trpi kompleksna vsebina karte. *Napisi niso bistveni del zemljevida!* Učenci bodo to razumeli, če se v duhu prestavijo z letalom nad pokrajino. Z višine zamišljeni pogled nam nudi le ploskev reliefa, obrise, tek voda, lego naselbin, prog in cest, obrise polotokov in otokov, lise kultur in gozda, nikjer pa nobenih napisov.

4. Dogaja se nam večkrat, da določenega geografskega objekta, posebno manj znanega, ne moremo in ne moremo najti na zemljevidu. Vzrok temu je poleg prej povedanega tudi to, da smo si ga vtisnili v spomin le izolirano. Da se izognemo tej nepriliki, ne smemo ugotavljati lege in položaja določenega geografskega objekta izolirano, temveč v čim večji medsebojni povezavi z drugimi, to je sosednjimi predmeti. Zato si zapomnimo pri manj znanih objektih vedno še lego bolj znanega ali splošno znanega objekta v soseščini, n. pr. manjšo reko kot pritok večje reke, manjšo naselbino v področju večjega geografskega, gospodarskega, prometnega ali kulturnega središča. Na zemljevidu poiščemo najprej te in potem manjše in manj znane objekte. Tako bomo tudi takšne nepoznane zemljepisne predmete hitro našli in to tudi na kartah, ki so različnega merila ali različne projekcije.

Popolna reprodukcija zemljepisnih predstav je pogojena s tričlensko asociacijo: imen, stvarnih vrednosti, ki so z imeni v zvezi in relativne lege. Zadnja je pri učencih navadno najslabše zasidrana (n. pr. učenec pozna kraj Zreče, ve tudi podatke ozir. stvarne vrednosti zanj, a kraja le ne najde na zemljevidu). Zgolj *topično pomnjenje* (geografskih predmetov in njih imen, izoliranih drugo od drugih) za reprodukcijo zemljepisne predstave še ne zadošča.

Topično pomnjenje si olajšamo tudi s tem, da po možnosti tudi razumemo *zemljepisna imena* ozir. njih poreklo. Mnogo zemljepisnih imen je namreč tesno povezanih z značilnostmi predmetov (oblika reliefa, značilnosti vodovja, oblike vegetacije, osebnostna imena, zgodovinski dogodki itd.), zato je prav, da taka imena po možnosti tudi etimološko obrazložimo. Pri vseh narodih in ljudstvih je mnogo, mnogo zemljepisnih imen, ki so kar najtesneje povezana z značilnostmi prirode.¹

Primer: Kako bomo hitro našli na generalni karti Slovenije manj znani industrijski kraj Zreče? Ne iščimo naselja Zreče najprej, temveč Dravinjo (pritok Drave!), potem ev. Konjice (Zreče so v bližini večjega kraja Konjic!) in šele nato Zreče same. Četudi tega ne najdemo, izhajajmo od Pohorja, ker vemo, da so Zreče na njegovem južnem vznožju.

Treba je poiskati na stenskem zemljevidu romunsko mesto Ploesti!

Poiščimo najprej Karpate (nafta je ob vznožju Karpatov!), nato Bukarešto (v njegovi bližini je Ploesti!) in šele nato zaželeni kraj.

Reko Sutjesko bomo najlažje našli, če ugotovimo najprej Drino, in sicer retrospektivno v teku navzgor in nato reko Sutjesko.

Ne iščimo torej geografskih objektov na karti kar na slepo! Ta metodična zahtevnost sledi iz

GEOGRAFIJA — fakultativni maturitetni predmet

O GEOGRAFSKIH MATURITETNIH VPRAŠANJIH

Naša zahteva po geografiji kot maturitetnem predmetu ni bila za nas geografe zgolj prestižnega pomena, temveč nas je pri tem vodila predvsem globoka prepričanost o koristni vlogi, ki jo geografija more in mora imeti pri zrelosti preizkušnji mladega človeka.

V zadnjih letih je že marsikdo poudaril pomanjkljivosti gimnazijske mature, med njimi je bil tudi marsikateri predsednik maturitetnih komisij. Ena izmed pomanjkljivosti je predvsem v tem, da za zrelost našega srednješolca ni potrebno, da bi pokazal svoje predstave in poglede o lastni državi in o svetu, ni potrebno n. pr., da bi pokazal svoje znanje in odnos do aktualnih gospodarskih in socialno-političnih vprašanj. Sploh ni potrebno, da bi imel kakršenkoli kompleksni pregled na svet in njegovo sodobno dogajanje. Torej vse to, kar bi mogel v precejšnji meri, če že ne docela pokazati prav pri geografiji.

To spoznanje je z našimi zahtevami vred venmarle prineslo določene spremembe. Tako je z letošnjim šolskim letom (1955/56) tudi geografija maturitetni predmet. S tem pa je omenjena pomanjkljivost le delno odpravljena. Za sedaj je namreč geografija le fakultativni predmet med predmeti realne skupine (fizika, kemija, biologija). Toda s tem, da je prišla geografija k maturi, je za nas geografe opravljen šele prvi del poti. In to ne le zato, ker opmeni njena fakultativnost le polovično rešitev, temveč predvsem zato, ker je pred nami druga, težja naloga. Ta je, da bi geografija tudi v resnici imela pri maturi tisto vlogo, ki smo si jo začrtali že v začetku naših stremeljenj. Kar priznamo si, da to ni lahka stvar. Želimo si vsekakor, da bi geografija pri maturi vsebovala pravzaprav osnovno sintezo sodobne geografske znanosti, prilagojene srednješolskim zahtevam. Tako geografijo pa, če smo si odkriti, pravzaprav šele dobro uvajamo v srednjo šolo in zato zaenkrat niti nimamo kaj prida izkušenj. Prepričani smo, da je ta pot pravilna, da namreč izvajamo tudi v šoli

nujnosti kompleksnega in genetičnega gledanja geografskih objektov.

Ob koncu še to: Važno je, da dobimo pravilno in vizuelno trdno zasidrano predstavo različnih zemljepisnih predmetov ali pojmov že pri prvem učenju in spoznavanju pokrajine ter njenih značilnosti. Splošni vtis bo tako v naši zavesti trden. Ob vsakokratnem metodično in psihološko pravilnem uporabljanju karte bo vedno znova oživel.

¹ Opozarjam na knjigo, ki je za geografa zelo važna: R. Badjura, Ljudska geografija (Ljubljana 1953). Dober članek o zemljepisnih imenih je napisal tudi S. Kranjec, Zemljepisna imena v šoli, Sodobna pedagogika, Ljubljana 1955, št. 3/4.

pri geografskem pouku principe in bistvo moderne geografije. Drugo je morda vprašanje v kako prirejani projekciji naj bo ta, da bo najbolj ustrezala srednji šoli. Tu ni torej težava le v tem, da geografija kot maturitetni predmet nima prave tradicije, temveč je to morda le vzrok več. Prav je, da se zavedamo težav in odgovornosti, ki so s tem v zvezi.

Razumljivo, da skušamo vse te težnje čisto jasno poudariti prav pri vlogi, ki naj jo ima geografija pri maturi. Izraziti jo moremo konkretno takole: Pri zemljepisu naj kandidat pokaže ob primernem poznavanju geografskih dejstev sposobnost samostojnega in kompleksnega presojanja geografskih pojavov in njih zavisnosti na širših geografskih področjih. Kandidat naj pokaže sposobnost zdravega razsojanja o strukturi posameznih pokrajin, o njihovih prirodnogeografskih in družbenogeografskih (socialnih in političnih) svojstvih ter silnicah, ki se v njih uveljavljajo. Kandidat mora pokazati, da si je vsaj v osnovah pridobil geografski način mišljenja, to pomeni, da zna n. pr. poudariti kompleksnost in dialektičnost pojavov na zemeljski površini v celoti ali v posameznih regijah in s tem konkretno pokazati svoj dialektično-materialistični pogled. Pri geografiji Jugoslavije naj kandidat pokaže, da si je ob temeljitem spoznavanju lastne dežele in njenih problemov zavestno ustvaril do nje pozitiven in aktiven odnos pa s tem hkrati tudi konkretne osnove za, pravilnejše vrednotenje ostalega sveta.

Pri maturi je bila nekdanj samo geografija Jugoslavije, sedaj pa zajemajo vprašanja celotno snov, predpisano za višjo gimnazijo. Pri prvem vprašanju naj bo poudarek na obči geografiji (fizično geografskih vprašanj naj bo neposredno čim manj), pri drugem na regionalni, pri tretjem pa na geografiji Jugoslavije. Vsa tri vprašanja naj bodo čim bolj kompleksna in naj skušajo v kar največji meri povezati občo in regionalno geografijo ter geografijo Jugoslavije.

Bodimo še bolj konkretni, saj morda ne bo odveč, ako skušamo z nekaj primeri nakazati, kako si zamišljamo maturitetna vprašanja.

I.

1. Osnovni pogoji za nastanek in razmestitev industrije (s primeri)

Razmestitev in razvoj industrije glede na:

- a) pogonske vire — (ogljje, premog, hidroenergija) in surovino,
- b) prometno lego,
- c) delovno silo,
- d) kapital in strateški moment.

Učinki industrije v pokrajini ter v razporeditvi in strukturi prebivalcev.

2. *Norveška, Anglija, Švica in Italija kot industrijske države:*

- a) geografski nagibi za njih industrializacijo,
 - b) geografski problemi in učinki industrijskega procesa.
3. *Zakaj industrializiramo Bosno?*
- a) Osrednja lega med panonskim in jadranskim delom; tudi strateški moment,
 - b) prirodna bogastva — energetski viri, surovine,
 - c) katere industrijske panoge se tam razvijajo? Kje in zakaj?
 - d) Vpliv industrializacije na kulturno raven prebivalstva.

II.

1. *Pomen morskih tokov:*

- a) njih pomen za promet, ribištvo, podnebje (s primeri),
- b) morski tokovi v Atlantiku,
- c) Atlantski tok in Evropa (podnebje, promet, ribištvo in poljedelstvo atlantske Evrope).

2. *Norveška Japonska, Grčija kot pomorske države:*

Stopnja in oblika njihove navezanosti na morje — vzroki in učinki.

3. *Jugoslavija kot jadranska država:*

- a) karakteristika Jadranskega primorja in njegov delež v gospodarstvu Jugoslavije,
- b) prometni pomen Jadranskega primorja za našo državo, Srednjo Evropo oz. Podonavje.

III.

1. *Gozdno bogastvo po svetu in njegovo izkoriščanje:*

- a) glavna gozdna področja zmerne in tropskega pasu (na splošno po državah),
- b) karakteristika gospodarske izrabe gozda v zmernem, subtropskem in tropskem pasu.

2. *Karakteristika gozdnega gospodarstva v Švedski, ZDA in Romuniji.*

- a) V Švedski in Finski kot državah, kjer je lesno bogastvo osnovni izvoz zaradi dejanske množine lesa,
- b) v ZDA in SZ kot državah z velikim gozdnim bogastvom, toda tudi veliko potrošnjo,
- c) v Romuniji kot državi z velikim izvozom kot posledico notranjih gospodarskih razmer.

3. *Gozdno bogastvo Jugoslavije:*

- a) kratka karakteristika gozda pri nas,
- b) njegov pomen za Jugoslavijo kot sredozemsko državo in državo v procesu industrializacije,
- c) lesna, papirna in celulozna industrija.

IV.

1. *Glavna področja pšenice na svetu:*

- a) področja ekstenzivne in intenzivne kulture pšenice.
- b) Problemi oskrbe s pšenico (glavni pridelovalci — gosto naseljene dežele, mlade kolonizacijske dežele. Glavni izvozniki in uvozniki.), težave in navidezna nadprodukcija kot posledica neurejenosti med proizvodnjo in potrošnjo.

2. *Kmetijstvo monsunske Azije:*

- a) dežele monsunske Azije in njih kmetijska karakteristika,
- b) pomen riža v poljedelstvu teh dežel,
- c) geografski pogoji za gojenje riža in učinki kulture riža v življenju teh dežel.

3. *Gospodarski problemi kraškega sveta v Jugoslaviji:*

- a) glede kmetijstva (poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo),
- b) glede hidroenergije,
- c) glede prometa.

V.

1. *Ribištvo na svetu:*

- a) najpomembnejša ribolovna področja na svetu (kje, zakaj?) in najpomembnejše vrste rib,
- b) geografski učinki ribištva (obmorska mesta, teritorialne osvojitve, problem teritorialnih voda itd.),
- c) pomen ribištva za nekatere azijske dežele (Japonska, Koreja, Indija).

2. *Severno morje:*

- a) prirodnogeografska karakteristika,
- b) njegova prometna oziroma gospodarska vloga za sosednje države,
- c) pomen za Norveško na eni in Dansko na drugi strani.

3. *Pomen Makedonije v kmetijskem gospodarstvu Jugoslavije:*

- a) karakteristika in delež kmetijskega gospodarstva Makedonije v Jugoslaviji,
- b) kmetijstvo — pogoj za industrijo v Makedoniji,

VI.

1. *Bombaž v svetu in njega gospodarsko-politični učinki:*

- a) glavni producenti in potrošniki, delež produkcije in potrošnje (predelava) med najpomembnejšimi državami,
- b) vloga bombaža v kolonialni politiki (n. pr. Vel. Britanije).

2. *Mednarodni pomen bližnjega Vzhoda (arabskega sveta):*

- a) pojem in politično-teritorialna struktura;
- b) gospodarska karakteristika teh dežel,
- c) Bližnji Vzhod — področje križanja interesnih sfer (prometna lega, nafta, bombaž).

3. *Industrija Slovenije:*

- a) delež industrije v gospodarstvu Slovenije in njena karakteristika,
- b) glavna industrijska področja,
- c) industrijske panoge, ki imajo bodočnost glede na prirodnogeografske pogoje. Perspektive industrije v Sloveniji glede na industrializacijo Bosne in drugih pokrajin v Jugoslaviji.

VII.

1. *Energetski viri v svetu:*

- a) vrste energetskih virov in njihova razporeditev,
- b) geografski pomen oziroma učinki posameznih energetskih virov najpomembnejših ležišč na svetu,

- c) premog — surovina kemične industrije.
- 2. *Geografski učinki glavnih premogovnih ležišč Evrope:*

- a) razporeditev najvažnejših ležišč (kje, zakaj?),
- b) geografski učinki (priklicali industrijo, izzvali zgostitev prebivalstva, stopnjevali prometno mrežo itd.).
- 3. *Premogovno bogastvo Jugoslavije:*
- a) karakteristika ležišč glede nastanka, zalog in lege, delež posameznih vrst premoga,
- b) stopnja izkoriščanja,
- c) premogovno bogastvo in težka industrija.

VIII.

- 1. *Glavne pomorske poti na svetu:*
- a) glavne pomorske poti (kje, zakaj?),
- b) prometna vloga Atlantika.
- 2. *Kanada:*
- a) kratka geografska karakteristika,
- b) nagel medvojni in povojni gospodarski napredek — vzroki, perspektive.
- 3. *Turizem v Jugoslaviji:*
- a) glavna turistična področja in kraji,
- b) prirodni in gospodarski pogoji,
- c) kritični pretres turizma kot gospodarske panoge.

IX.

- 1. *Nafta v mednarodnem svetu:*
- a) glavna področja nafte na svetu (kje, zakaj?)
- b) glavni producenti in potrošniki,
- c) pomen nafte v svetovni trgovini in prometu,
- d) naftna ležišča — križajoči se vplivi interesnih sfer in njihov učinki.
- 2. *Atlaške dežele:*
- a) prirodnogeografske poteze z medsebojno primerjavo,
- b) gospodarskosocialna in politična slika,
- c) današnji problemi teh dežel.
- 3. *Vojvodina:*
- a) prometni pomen, kmetijstvo, prebivalstvo (narodnostna slika),
- b) smotrno urejanje pokrajine s hidrotehnično osnovo (Donava—Tisa—Donava).

X.

- 1. *Število in razporeditev prebivalstva na svetu:*
- a) tipi gosto naseljenih predelov,
- b) tipi redke naseljenosti,
- c) glavna zgostitvena področja (vzroki in njihovi problemi).
- 2. *Gospodarskoprometni problemi Podonavskih držav:*
- a) preurejanje kopnih zvez, avstroogrske dediščine,
- b) gospodarska struktura teh dežel in njihove potrebe po mednarodni trgovini.
- 3. *Učinki burje v Jadranskem primorju:*
- a) v podnebju, kmetijstvu, prometu, naseljih in podobnem,
- b) primerjava s podobnimi vetrovi v ostalem Sredozemlju.

XI.

- 1. *Različni tipi reliefa in njihov (gospodarsko) geografska karakteristika:*
- a) tip mladega reliefa oziroma gorstva,
- b) tip starega reliefa,
- c) tip glacialnega reliefa.
- 2. *ZDA kot svetovna gospodarska in politična sila, njihov vpliv in vloga v svetu.*
- 3. *Glavne regije v Sloveniji in njihova značilnost.*

XII.

- 1. *Pojem in pomen meje (prirodne oziroma politične) v geografiji (s primeri):*
- a) meje v politično, narodnostno in gospodarsko razdrobljeni Evropi,
- b) meje v Novem svetu oz. v kolonizacijskih deželah.
- 2. *Problemi mladih držav Indija, Indonezija in tako dalje.*
- 3. *Vloga Jugoslavije v svetu.*

XIII.

- 1. *Pomen geografskega položaja (s primeri):*
- a) ugodne poteze (n. pr. Anglija, Nizozemska itd.),
- b) neugodne poteze (Tibet, Etiopija, Albanija),
- c) relativni pomen položaja glede na razvoj (na primer sredozemske in atlantske države nekdanje in sedaj, Švica itd.).
- 2. in 3. *Prometni problemi Podonavja in naša država.*

XIV.

- 1. *Geografski učinki različnih oblik kapitalizma:*
- a) v gospodarskem liberalizmu (n. pr. anarhična rast, pretirana specializacija itd.),
- b) v monopolističnem kapitalizmu (močna koncentracija itd.),
- c) v državnem kapitalizmu.
- 2. *Gospodarski problemi Južne Evrope:*
- a) splošna karakteristika teh problemov in njihovi vzroki,
- b) gospodarsko sodelovanje teh dežel kot sredstvo za reševanje teh problemov (Jugoslavija—Italija).
- 3. *Glavni tipi naselij v Jadranskem primorju, Panonski nižini in gorskem svetu:*
- a) prirodno geografski pogoji,
- b) zgodovinski in gospodarski pogoji.

XV.

- 1. *Sodobne težnje za uveljavljanje načrtnega gospodarstva in smotrnega urejanja prostora:*
- a) v kmetijstvu in industriji,
- b) regionalno planiranje.
- 2. *Benelux:*
- a) prirodnogeografski pogoji teh dežel,
- b) geografski vzroki za njihovo sodelovanje.
- 3. *Timoška krajina:*
- a) značilnosti obrobne pokrajine v antropogeografiji, zlasti pa v gospodarstvu.

Vprašanja iz obče geografije so širšega značaja. Menim namreč, da nadrobna vprašanja niso umestna. Pri maturi naj kandidat pokaže, da razume splošna dogajanja v svetu, njihove vzročnosti in problematiko, hkrati se moramo seveda zavedati, da taka vprašanja skrivajo v sebi drugo nevarnost. Zaradi obsežnosti so možnosti za besedičenje mnogo večje kot pri čisto ozkem, nadrobnem vprašanju. Da se temu izognemo, je vsako vprašanje razčlenjeno. S tem želimo opozoriti na bistvene pogoje, katere je v odgovoru predvsem poudariti. Med vprašanji iz obče geografije prevladujejo ona iz antropogeografskega dela. Zakaj? Mnenja sem, da je geografski vidik bolj upoštevan ako se prirodnogeografske lastnosti označujejo posredno in takrat, ko se hkrati vrednotijo, n. pr. z gospodarskega ali antropogeografskega vidika. Na primer

pri obravnavanju glavnih naftnih področij na svetu ali pa glavnih ribolovnih področij, je potrebno namreč pri naštevanju omeniti tudi njihovo prirodnogeografsko pogojenost. V prvem primeru torej navezanost naftnih ležišč na čisto določene paleogeografske razmere, v drugem primeru pa navezanost na plankton oziroma področja, kjer se mešajo topli in hladni morski tokovi.

Pri vprašanjih iz regionalne geografije je pogosto poudarek na primerjanju več držav istega ali različnega tipa. S tem želimo, da se posameznih držav ne kategorizira izolirano, temveč da se jih vrednoti s širšega vidika. Podobno je pri vprašanjih iz geografije Jugoslavije. Marsikdaj vsa tri vprašanja obravnavajo isto skupino gospodarskih panog, na primer vprašanje III. Seveda ima tak način — kot pač vsak — dobre in slabe strani.

Z E M L J E P I S N O I Z R A Z J E

PRISPEVKI

To rubriko je priklicala v življenje potreba po prečiščenem in ustaljenem zemljepisnem izrazju, nujnem zlasti pri geografskem pouku na naših šolah. Nismo si namreč še edini o marsikaterem celo osnovnem izrazu. Toliko bolj velja, seveda, to za vrsto čisto specialnih strokovnih terminov, ki so potrebni pri znanstvenem delu samem.

Da v naši geografski terminologiji še marsikaj ni do kraja prečiščeno, je nam geografom povsem jasno, hkrati pa tudi precej umljivo. Za razvoj geografske terminologije pri nas je značilno predvsem troje. V času, ko je pred okroglo sto leti začela v geografiji nastajati slovenska strokovna beseda, je opaziti močan vpliv nemškega kulturnega kroga. V tem obdobju, ki sega morda tja do prve svetovne vojne, je nastajala pravzaprav nekakšna »prevodna terminologija«. Zanj je prepogosto značilno, da je to sicer slovenska beseda, toda, žal, prečesto v duhu nemškega jezika. Ob navideznem pomankanju domačih besede so nemške izraze dobesedno prevajali ali pa jih prirokovali po tujem geografskem kopitu. Tako velja tudi za razvoj slovenske strokovne besede marsikaj, kar je v tem času značilno za slovensko leposlovje. V tej dobi se je zakoreninil marsikateri tak izraz in se obdržal do danes tudi v geografskih učbenikih.

Z razvojem slovenske geografske znanosti je v obdobju med obema vojnama tudi geografska terminologija stopila na novo pot, in je — čeprav je bila ta premalo sistematična — v marsičem lepo napredovala. Ta napredek je namreč povezan z dragocenim spoznanjem, da je v ljudski govorici ohranjenih in živih premnogo ustreznih, klenih domačih izrazov, ki so primerni za znanstveno uporabo. Ti ljudski izrazi so se zdeli dotlej ali neprijemni ali, kar je bilo še pogostejše, sploh niso bili znani. Poleg J. Rusa je brez dvoma zaoral najglobbo brazdo v tem pogledu A. Melik, kar tudi ni čudno, saj je kot eden najboljših poznavalcev slovenske zemlje znal prisluhniti ljudski govorici in je zato vpeljal marsikateri ljudski izraz v slo-

vensko terminologijo. S tem je razvoj geografske terminologije stopil na novo pot. Meliku so sledili drugi, zlasti S. Ilišič. Žal, pa je to delo potekalo več ali manj priložnostno pač tam in takrat, ko je bila potreba največja. Tako se je takorekoč sproti, bolj ali manj posrečeno, ustvarjala in izpopolnjevala geografska terminologija. Hkrati se je pokazalo, da se težko popraviti, kar je bilo zamujenega. Marsikateri papirnati izrazi so se medtem tako udomačili, da je uvajanje novih, boljših, precej težavno.

Zadnja povojna doba nam prinaša v tem pogledu še bolj različna prizadevanja. Eni se konzervativno drže izrazov še iz »prevodne terminologije«, češ, da so ti v splošni rabi, udomačeni ipd., drugi pa se spet skušajo tesno nasloniti, morda celo pretogo, na ljudski jezik. V tem času kakor tudi že pred vojno, nastaja s podobnim terenskim delom vrsta geografskih študij o posameznih, večjih ali manjših slovenskih pokrajinah. Hkrati s tem se pojavi — kot predlog za nov strokovni izraz — marsikatera beseda, ki je živa v opisani pokrajini. Na ta način se je nabralo že marsikaj, kar pa zaradi raztresenosti nima prave veljave. Edini, ki je v tem pogledu ubral bolj sistematično pot in se resno naslonil na ljudski jezik je R. Badjura s svojo »Ljudsko geografijo«.

Dosedanje izkušnje nas uče, da moramo čim prej ubrati bolj sistematično pot za doseg dobre, enotne in ustaljene terminologije in se pri tem zavedati vseh bistvenih elementov, ki so doslej vplivali na razvoj geografske terminologije. Obenem pa si moramo biti na jasnem glede kriterijev, ki naj pripomorejo k solidnejši terminologiji. Vsekakor pa se moramo zavedati, da reševanje terminoloških problemov ni enostavno, da to ni stvar posameznika, često niti ne geografov samih, temveč da terja to sodelovanje z jezikoslovci in pogosto tudi strokovnjaki sorodnih znanosti.

Na geografskem inštitutu SAZU sicer obstoja posebna terminološka komisija, zato je naloga te

institucije predvsem organizacija takega dela, naša dolžnost pa, da to delo po svojih močeh podpremo. Toda ker gre tu za zbiranje, urejanje in obdelavo podrobne, celotne geografske terminologije s celo vrsto ozkih specialnih izrazov, je to delo zamudno in dolgotrajno. Z našo rubriko v Geografskem obzorniku pa želimo reševati in pospešiti tista terminološka vprašanja, ki se javljajo neposredno pri samem geografskem pouku. To pomeni, da je v ospredju predvsem pretres osnovnih, splošnih izrazov, za katere menimo, da niso najboljši oziroma da uporabljamo za isti pojav več različno dobrih ali slabih izrazov hkrati.

Prvo, kar opazimo v naših geografskih učbenikih, je precejšnja neenotnost v uporabi terminov. To velja celo za oba učbenika obče geografije, (za I. in V. razred) v katerih dobe dijaki osnovne pojme o zemljepisju. Druga pomanjkljivost so izrazi, ki bodisi pojmovno bodisi jezikovno ne ustrezajo in je potrebno zanje poiskati primernejših izrazov. Pomembnosti, ki jih imajo izrazi v šolskih učbenikih in težav, ki so s tem v zvezi so se avtorji učbenikov dobro zavedali. Tako opazimo pri ponatisih tudi glede terminov marsikatero razveseljivo spremembo. S. Kranjec je na primer o problemih zemljepisnega izrazoslovja referiral na kamniškem kongresu, pisal v Sodobno pedagogiko ipd. Upamo, da bomo s to našo rubriko in s skupnimi prizadevanji koristili tudi avtorjem učbenikov nekoliko pri njihovem kaj malo hvaležnem delu in s tem seveda tudi geografskemu pouku sploh.

Za primer naj navedemo iz naših učbenikov nekaj izrazov, za katere mislimo, da niso najbolj posrečeni ali pa se neupravičeno rabijo v različnem pomenu, na drugi strani pa take, ki se na primer uporabljajo za isti pojav, čeprav so med njimi pomenske razlike. Na nekatere je opozoril na raznih mestih že S. Ilišič (n. pr. GV 1954, pri oceni Badjurove ljudske geografije). Pri naštevanju so s pomočjo povezane posamezne skupine izrazov, ki se uporabljajo v učbenikih kot sinonimi, in za katere mislimo, da so med njimi pomenski razločki, na drugi pa take skupine, kjer pomenskih razlik sicer ni in se je zato treba odločiti za najustrežnejši izraz: Področje — območje — predel — prostor — pokrajina — krajina — regija — dežela — bazen, zemljina — celina — kopno, zemeljska površina — zemeljsko površje, obzornica — horizont — obzorje — obzor, gorski sklop — masiv — gmota — čok — drmašča — plošča — ščit, zemeljski usad — zemeljski udor, usad — depresija, živi pesek — svišč, puščava — pustinja (diskusija že na kamniškem kongresu!), fizično preprevanje — mehanično preperevanje, sedlo — preval — prelaz, dno doline — podolje, podtalna voda, talna voda — skalna voda — podzemna voda, padec reke — strmec, tok in tek reke, porečje — povodje, razvodje — razvodnica, morska ožina — preliv — vrata, vodna sila — vodna moč, temperatura — toplina — toplota, alpsko — gorsko — planinsko podnebje, tropsko — ekvatorialno podnebje itd. Predvsem bi bilo potrebno pretresti terminologijo podnebja oziroma klimatskih tipov, terminologijo

prsti ter terminologijo za relief, zlasti za manjše površinske oblike.

Pri sistematičnem pretresu naše terminologije ne smemo tedaj pozabiti, da jo moremo izpopolniti z marsikaterim izrazom, vzetim iz živega ljudskega jezika. Lep primer za bogastvo jezika nam je prav Badjurova že omenjena knjiga. Kakor pa je naslonitev na ljudski jezik v osnovi zdrav kriterij, tako leži v tem tudi nevarnost, da ne bi zašli predaleč, da ne bi zgolj zaradi lepe domače besede zanemarili praktične potrebe znanosti, to je jasne kategorizacije pojmov. Zato se moramo zavedati, da je uvajanje knjižnih, morda čisto papirnatih izrazov nujnost. Ob teh se sicer pogosto pojavijo jezikovni pomisleki, zato je tu sodelovanje jezikoslovcev toliko bolj potrebno. In končno, težko se izognemo tudi tujim izrazom. Ni vedno namreč na mestu, da po vsej sili slovenimo tuje termine, zlasti ne tiste, ki so mednarodni n. pr. horizont, zenit, ekvator itd. Prav tako se moramo zavedati, da so nekateri, čeprav slabši izrazi, tako zakoreninjeni, da ne bi imelo pravega pomana, ako jih skušamo za vsako ceno zamenjati.

D. R.

Prepričani smo, da utegnemo v tej rubriki izluščiti in rešiti marsikateri terminološki problem in s tem prispevati k bolj sistematičnemu reševanju geografske terminologije. Zato vabimo k sodelovanju geografe in vse one, ki jim je skrb za geografsko strokovno besedo pri srcu.

Uredništvo

OPOZORILO

Biblioteka Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Novi trg 3/I, ima na zalogi naslednje izdaje Instituta za geografijo SAZU:

1. S. Ilišič, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem
2. A. Melik, Kraška polja Slovenije v pleistocenu „ 650,—
3. Geografski Zbornik I „ 500,—
4. Geografski Zbornik II „ 1000,—

Profesorji in predmetni učitelji geografije imajo na gornjo polno ceno 60%-ni popust. Z istim popustom lahko kupijo tudi knjigo I. speleološki kongres Jugoslavije, s polno ceno 600 din.

☆☆☆

STENSKI ZEMLJEVID SLOVENIJE

Pri Državni založbi Slovenije bo v kratkem v prodaji stenska karta Slovenije, v merilu 1:150.000, v priredbi V. Bohinec-F. Planina. Karta je v štirih listih in stane na platnu 3700 din. Z izdajo te karte je izpolnjena vrzel, katero je že dolgo čutiti v šoli, posebno pri pouku geografije Jugoslavije oziroma Slovenije. O karti s strokovnega in metodičnega vidika bomo poročali v prihodnji številki.

Geografski termini: Toplina - toplota - temperatura - tropsko podnebje - ekvatorialno podnebje - rečje-porečje - povodje - zliv

Toplina — toplota. V novejših naših učbenikih geografije so avtorji začeli uporabljati izraz »toplina« namesto doslej običajne tujke »temperatura«. Čeprav je upoštevanja vredno prizadevanje, da bi se strokovni jezik čim bolj podomačil, je včasih vendarle treba besede previdno zamenjavati, da ne bi usluga jeziku, povzročila medvedje usluge stroki. Pretehtavati velja zlasti besede, ki jim je vsakdanja raba dala več pomenov, znanost pa hkrati terja točno razlikovanje pojmov. Tipični primer za to dajeta označena izraza.

Že razlikovanje med toploto in temperaturo je v vsakdanjem življenju zelo ohlapno. Vendar sta fizikalno čisto točno opredeljena. Temperatura telesa označuje njegovo toplotno stanje, torej določeno lastnost telesa. Kadar govorimo o spremembah temperature telesa, mislimo na spremembe neke njegove lastnosti; sprememba je posledica dodajanja ali pa oddajanja določenih količin toplotne energije, torej neke količinske kvantitativne vrednosti. Količina toplote je izmerljiva v kalorijah, medtem ko kakovost telesa, nastala zaradi sprejemanja, oziroma oddajanja teh količin, naša čutila neposredno zaznavajo. To zaznavanje je seveda subjektivno. Za objektivno določevanje toplotne kvalitete telesa, njegovega toplotnega stanja, služi temperatura, ki jo merimo v toplotnih stopinjah na termometru.

Odnosaji med količinami toplote ter toplotnim stanjem, oziroma temperaturo, zahtevajo torej jasno razlikovanje med pojmom: toplota (energija) temperatura (toplotno stanje). To razlikovanje bo seveda brž zabrisano, ako nadomestimo izraz »temperatura« z izrazom »toplina«. Prvič je nevšečna že podobnost besed: toplota, toplotina. Drugič pa moramo upoštevati, da Hrvati uporabljajo obe besedi kot sinonima, oziroma dajejo prednost izrazu toplotina (=toplota). Odveč je opozarjati na težave, ki morejo zaradi tega nastati pri medsebojnem občenju slovensko in hrvatsko govorečih ljudi. To so razlogi, ki govore za to, da še naprej uporabljamo besedo temperatura namesto toplotina. Tako predlagajo tudi naši fiziki (prim: M. Adlešič, Od mehanike do elektronike; str. 38).

Tropsko podnebje — ekvatorialno podnebje. Močno greši, kdor ta dva pojma zamenjuje, oziroma istoveti. Tropsko podnebje ni določeno z enotnim podnebnim tipom. Izraza se poslužujemo za označbo tropskega ali vročega podnebnega pasu, ki je, kot vemo, med obema povratnikoma in znotraj katerega se točka sončne kulminacije prestavlja severno ter južno zenita (tropus = obrat!). Iz tega izvirajo skupne značilnosti tropskega podnebnja, to je, prevladujoče relativno visoke temperature, ki so izraz močnega učinkovanja sončne energije. Tropsko podnebje, oziroma tropski podnebni pas, ima poleg te značilnosti še vrsto posebnosti. Le-te so izražene v intertropskih podnebnih tipih, katerim ustrezajo svojska podnebna področja (kli-

mati). Med temi ločimo v glavnem sušno tropsko področje (savansko in monsunsko) ter trajno vlažno tropsko podnebno področje ali *ekvatorialno podnebno področje*. Ekvatorialno ali ekvatorsko podnebje (podnebni tip) se torej uveljavlja samo v določenem prosoru znotraj tropskega pasu, in sicer vzdolž termičnega ekvatorja. Terestični činitelji, predvsem horizontalna in vertikalna razčlenjenost celin povzročajo, da se ekvatorsko podnebje ponekod modificira (n. pr. v JV Aziji po monsunih), drugod pa ga nadomestijo drugi tipi (n. pr. v višavski vzhodni Afriki, v andskih Amerikah!).

Analogno temu moramo pa znati razlikovati med značilnostmi zmernotoplega podnebnja, oziroma zmernotropskega podnebnega pasu in posebnostmi raznovrstnih podnebnih tipov ter ustrezajočih področij znotraj tega pasu.

Povodje—porečje—rečje (rečni sistem — zliv. Predvsem se moramo zavedati razlik med pojmom »povodje« in »porečje« na eni ter pojmom »rečje« (rečni sistem) na drugi strani. Prva dva označujeta določeno ozemeljsko enoto, drugi pa enoto omrežja vodnih tokov. Medtem ko je zadnji pojem jasen, velja to za prva dva v manjši meri in se je vredno od njiju nekoliko pomuditi; zraven bi se kratko dotaknili še izraza »zliv«, ki se je kdo ve od kod in zakaj priklatil v geografski pojmovnik.

Dokler smo v geografiji uporabljali samo izraz »porečje«, je bilo vse v redu. Z njim smo označevali ozemlje, s katerega odteka voda v glavno korito ter po njem v morje. Postopoma pa se je vedno pogostejše začela javljati tudi beseda »povodje«; in ta je napravila zmedo, ki jo moramo sedaj sami razvozlati. Razložil bom, kako sam uporabljam ta dva izraza in zakaj ju tako uporabljam. Drugi naj povedo svoja mnenja. Ni spak, da se ne bi zedinili!

Kaj je porečje, smo povedali. Poznamo porečje Save, Neretve, Vardarja, itd. Toda poznamo tudi jadransko porečje, črnomorsko, egejsko, itd.; to so že hidrografske določene ozemeljske enote višjega reda. In je šinila človeku misel v glavo: Ali ne bi kazalo zanj uporabiti označbo »povodje«? Ko sem sam pretehtaval to misel, sem jo odklonil. Zakaj? Pravega opravičila nima nobenega; kajti s tem, da označim hidrografske enote nižjega reda po glavnem vodotoku, tisto višjega reda pa po zbiralnem vodnem bazenu, sem to kot ono zadosti jasno opredelil.

Sledil sem notranji pomenski logiki sestavljenke »povodje«. Le-ta mi je narekovala, da morem (in po svojem prepričanju tudi moram) izraz uporabljati samo tedaj, kadar hočem predočiti ozemlje z vsem, celokupnim vodnim inventarjem. Slednjega sestavljajo normalni rečni sistemi, zaprti in nedoločeni sistemi, jezera raznih vrst, močvirja in končno tudi podtalnica, retinirana voda, itd. Takšno pojmovanje daje izrazu polno vsebino. Torej moremo govoriti o značilnostih povodja kraške

cone Dinarskega gorstva, Alp, Turanskega nižavja, Kanadskega ščita, itd. Prav tako smemo govoriti o značilnostih, postavim, jadranskega ali egejskega povodja, ki pripada našemu ozemlju, dalje o značilnostih savskega, dravskega povodja, itd.

Ni mi znano, v kakšni zvezi se pri nas uporablja beseda »zliv«. Sodil bi, da je to prevod hrvatskega »sliva«, pomeni naj torej isto, kar naše »porečje«. Že temu moramo ugovarjati, kajti v duhu našega jezika bi bilo to preje »rečje« (rečni sistem), torej vse, kar se »skup« zлива. Teritorij se seveda ne more zlivati. Proti temu izrazu pa govori še drug

rajlog. Besedi »zliv« in »izliv« se prav malo ločita in ju površnež hitro zamenja. Tako bi bil čisto opravičljiv ali vsaj razumljiv spotikljaj. Enega takih ponazoruje sledeča anekdota: Pred meseci sem bral v enem naših časnikov, da so hidrotehnični strokovnjaki napravili načrte za vrsto hidrocentral v *izlivu* Neretve. Kakšen dren stavb bi tamkaj nastal, in to brez haska, ker vemo, da Neretva tam doli komaj sama sebe poganja, nikar da bi, revše, prispevala še kak kilovat za turbinski pogon.

Cene Malovrh

POREČJE - POVODJE - REČJE

C. Malovrh načena v tretji skupini izrazov (povodje — porečje — rečje — zliv) pravzaprav dva terminološka problema. Prvi problem je v razlikovanju oziroma istovetenju izrazov »porečje-povodje« kot ozemeljskih pojmov, drugi pa v razlikovanju obeh izrazov v hidrološkem pomenu.

Po njegovem pomeni »povodje« isto kot »porečje«, zato meni, da je prvi izraz odveč, oziroma da ta označuje ozemeljsko enoto višjega reda, na pr. jadransko povodje, dočim porečje le njegovo sestavno enoto, na pr. Posočje. Hkrati pa pripominja, da se s tem, ko se hidrografska (?) enota nižjega reda označuje po glavnem vodotoku (na pr. porečje Neretve), ono višjega reda pa po zbiralnem vodnem bazenu (na pr. jadransko porečje), dovolj jasno opredeli eno kot drugo. Izraz »povodje« kot ozemeljski pojem torej zavrača.

Čeprav je tako pojmovanje po svoje tehtno, sem vendarle mnenja, da je poleg pojma porečje nujen tudi pojem povodje, kadar gre za ozemlje, odkoder oddaja kopno vodovje, v tej ali oni obliki — in ne samo s površinskimi vodotoki! — vodo v isto morje. Analogno velja to tudi za ozemlja, ki so brez odtoka v morje, takrat pa govorimo na pr. o kašgarskem povodju z razliko od tarimskega porečja.

Jugoslovansko ozemlje pripada na pr. trem povodjem: jadranskemu, egejskemu in črnemorskemu. Vsako od teh pa sestavlja več porečij. Jadransko povodje sestavljajo na pr. Porečja Soče, Zrmanje, Neretve itd. Pa ne le to, povodje sestavlja tudi tisti svet, ki ni vključen v porečja. Izraz porečje v pomenu povodja se mi zdi torej preozek že zato, ker povodje ne pomeni le ozemlja, ki oddaja vodo v morje z normalno hidrografsko mrežo, temveč tudi tisto ozemlje, ki oddaja vodo na drug način, kjer se vrši vodna cirkulacija na pr. pod površjem, s podzemnim odtokanjem ali pa z ledeniki, celinskimi ledom in podobno. Za ta ozemlja pa je izraz porečje kaj malo primeren. — K jadranskemu povodju ne spadajo samo porečja jadranskih rek, temveč tudi ozemlja v kraškem svetu, prodnih ravninah ipd., ki oddajajo vodo z neposrednim podzemnim odtokom v morje. K atlantskemu povodju ne štejemo na pr. le porečja zahodnoevropskih in drugih rek, temveč tudi Grönland. Težko bi na pr. govoril o rdečemorskem porečju ali pa o arktično-

morskem porečju ipd. Poleg tega pa je izraz porečje že po nastanku besede neposredno vezan na pojem rečja, ne glede na to, da pri povodju ne gre za eno, temveč za več porečij; primernejša bi bila kvečjemu množinska oblika.

Povodje je tedaj *ozemlje*, čigar vodovje oddaja vodo v isto morje. Ta izraz uporablja v gornjem pomenu že Melik (Slovenija I, str. 92), Ilešič, zasledimo ga tudi v učbeniku Jugoslavije za VIII. razred, str. 28.

Povodje je sicer knjižni izraz, zahtevala ga je namreč jasna kategorizacija obeh pojmov. Toda čeprav ni ljudski izraz, kar pa je tudi razumljivo, saj v vsakdanjem življenju tudi ni bil potreben mislim, da ustreza tudi duhu našega jezika, saj najdemo ta izraz kot krajevno ime Povodje, a tudi v ljudski geografiji, čeprav v drugem pomenu. Namreč kot kraj obdobjih, krajevnih poplav (gl. Badjura, str. 250).

Izraz »zliv« za povodje se mi zdi manj posrečen in glede tega povsem soglašam z Malovrhom.

Malovrh pa daje povodju še drug pomen: da je to »ozemlje z vsem celokupnim vodnim inventarjem«. Tako loči na pr. savsko porečje in savsko povodje. Prvo in drugo mu pomeni isto ozemlje, toda s to razliko, da pojmuje s prvim *le ozemlje*, s katerega odteka vodo v Savo, z drugim pa poleg ozemlja še *ves vodni inventar* (reke, jezera, močvirja, talna voda itd.). Še več, Malovrh govori o značilnostih povodja kraške cone Dinarskega gorstva, Alp itd. To pomeni, da govori o vodnih razmerah nekega ozemlja, ne glede na to ali pripada to v celoti ali le deloma enemu porečju oziroma povodju ali pa večjim. S tem pa daje pravzaprav povodju bolj hidrološki kakor pa teritorialni pojem in pomen.

S temi izvajanjem ne soglašam popolnoma, zato naj mi bo dovoljeno nekaj pripomb. Porečje je ozemeljska enota, njen obseg določa velikost rečja (hidrografske mreže). Zaključeno, enotno rečje oziroma porečje je pogosto edini kriterij, ki nas vodi pri opredelitvi kake prirodne enote. Zlasti še, ker rečna mreža bolj ali manj oblikuje relief. Od morfoloških in vodnih razmer pa kažejo določeno zavisnost tudi nekateri drugi prirodnogeografski pojavi. Vse skupaj daje torej taki enoti pogosto dočeno (prirodno) geografsko zaključenost.

Pojem porečja je tedaj v geografiji zelo pomemben. Zato pogosto označujemo geografsko enoto po reki, ki tvori glavno odvodno (prometno!) žilo: Posočje, Porenje, Povolžje itd.

Toda s porečjem ne razumemo le obsega določene ozemelske enote, temveč tudi vso njeno prirodnogeografsko in družbenogeografsko vsebino. Porečje torej ne pomeni zgolj ozemlja, kot razumem Malovrha, niti ne to, kar imenuje on povodje (= ozemlje s celotnim vodnim inventarjem), temveč mnogo več, namreč ozemlje s celotnim inventarjem, pedološkim, vodnim, vegetacijskim, populacijskim, komunikacijskim itd.

Še pripombo glede izraza »rečje«. Definicija tega je običajno naslednja: rečje je glavna reka s pritoki. Mislim pa, da izraz rečje ne gre tolmačiti dobesedno. Površinskega vodovja neke pokrajine namreč ne tvorijo vodotoki, reke in pritoki, temveč so semkaj vključene tudi stoječe vode, jezera, močvirja pa celo snežišča in ledeniki. To je tudi umljivo, saj je med vsemi temi oblikami površinskih vodâ določena vzročnost. Določanje njihovih medsebojnih odnošajev pod enotnim pogledom nam šele daje genetično, oziroma dinamično, lahko rečemo geografsko sliko površinskega vodovja na določenem ozemlju. Zato ni, da bi določali meje med površinskimi vodami in ostalim vodovjem. Isto je s talno vodo: kakor so ledeniki ne samo sestavni

del vodne cirkulacije, temveč tudi neposredni del kopnega vodovja, tako je njen sestavni del tudi podzemna voda. Kadar govorimo torej v nekem porečju o njegovem rečju z geografskega vidika, brez dvoma ne smemo govoriti zgolj o površinskih vodotokih samih kot najmarkantnejšemu delu vodovja v pokrajini, temveč bomo karkterizirali celotni značaj vodne cirkulacije, ki se odvija na tem ozemlju in v njem. To se pravi, da bomo karkterizirali celotno hidrografijo, njene oblike in njih razširjenost ter izdatnost oz. spreminjanje preko leta, razmerje med posameznimi oblikami kopne vode, zlasti odnose med talno in površinsko vodo, odtočni količnik, specifični odtok, rečni režim ipd. Mislim, da ima ta način pojmovanja še eno vrednost: S tem se namreč izognemo razmejevanju med posameznimi oblikami vodovja in s tem tudi deskripciji. Nasprotno pa s karkterizacijo njih deleža in medsebojnih odnosov ohranimo celotni pogled na hidrografijo neke pokrajine in s tem tudi kompleksnost.

Prav zaradi tega se mi zdi izraz rečje nekoliko preozek. Zato mislim, da ni slučaj, ako se mnogo pogosteje rabi izraz rečna mreža, rečni sistem (hidrografski sistem) čeprav imamo tudi ob teh izrazih pomisleke. Koristno bi bilo, da bi se kdo oglasil in povedal svoje mnenje tudi o teh izrazih.

D. R.

Zemljepisno imenoslovje

Na teh straneh Geografskega obzornika želimo sprožiti in reševati sicer ne novo, vendar še zmeraj nerešeno vprašanje izgovorjave oz. pisave naših krajevnih imen. To delo je nujno, ker še sedaj marsikatero ime piše vsak po svoje. V čem so težave? Krajevna imena pogosto nimajo knjižne oblike, marveč se v izgovoru, pisavi in rabi ravna po krajevni narečju. Od tod tudi njih številne posebnosti. Te pa zahtevajo, da se najprej vestno zabeleži ljudska izgovorjava in se šele nato pretrese ime z jezikovnega, pomenskega, historičnega vidika ter izbere najustreznejša oblika. Tako delo je brez dvoma zahtevno in zamudno. Razumljivo, da morajo pri tem sodelovati geografi, slavisti, zgodovinarji in še kdo. Žal, pa je v praksi precej drugače. Marsikatero površno zapisano in popačeno ime se je že udomačilo. Posebno velja to za imena manj znanih, odročnih krajev, da ne govorimo o ledinskih imenih samih. Na tak način seveda izginja jezikovno bogastvo ljudskih imen.

Seveda ni treba poudarjati, kolikšnega pomena je pravilna raba imen pri geografskem pouku in v šoli sploh. Sedaj, ko imamo po Sloveniji toliko nižjih gimnazij, upamo, da bo proučevanje in poučevanje lokalne geografije sprožilo marsikaj tudi v tem pogledu. In da bo hkrati marsikaj, kar se bo tako nabralo, prišlo tudi v Geografski obzornik. Isto naj velja seveda tudi za geografsko izrazje samo.

Ni se potreba posebno truditi za navedbo nekaj primerov različne pisave krajevnih imen iz naših učbenikov: Postojnska kotlina — Pivška kotlina — Pivka, Dravsko polje — Ptujsko polje, Kobansko — Kozjak, Notranjski Snežnik — Loški Snežnik, Podkorensko sedlo — Korensko sedlo — Koren, Boskovec — Golte — Mozirska planina, Uršlja — Urška gora — Plešivec, Predel — Predil, Mežaklja — Možaklja, Grintovec — Grintavec, Mrtuljek — Martuljek — Mrtulek, Storžec — Storžič, Blegaš — Blegoš, Kuklja — Kukla — Čuklja, Gomanec — Gomanec ali pa Polhograjsko hribovje — Pograjsko hribovje, Gornjegrajska kotlina — Gorogranska kotlina itd., itd. Še več je seveda tega v negeografskem tisku.

Glede imen velja marsikaj, kar je značilno tudi za zemljepisno izrazje. Težave niso tu nič manjše. O tem bi vedeli povedati zlasti tisti geografi, ki so sestavljali zemljevid kake manjše slovenske pokrajine.

Podrobni problemi so tudi pri pisavi tujih geografskih imen, čeprav veljajo tudi tukaj določena geografska načela. Težave so zlasti pri tistih imenih, ki nam jih s transkripcijo posredujejo Francozi in Angleži in sploh vsa ona imena, katerih prvotni izvor in pomen ni čisto jasen. Najbolj gotovo bomo geografsko ime pravilno uporabljali, če ga bomo tudi razumeli. To je važno, ker je od tega odvisna slovenska oblika imena (samostalniška,

pridevniška, svojilna ipd.). Na pr. Carpentarijski zaliv ne pa Carpentarijev zaliv ali kar Carpentarija, toda Aucklandovi otoki in ne Aucklandski. Prvo ime izvira namreč od osebnega imena, drugo pa od imena ladje.

Nekatera tuja geografska imena so različno pisana tudi v geografskih učbenikih. Le mimogrede naj navedemo nekaj primerov: Alžerija — Alžirija — Alžir, Padska nižina — Pojska nižina — nižina Po — nižina Poja, Pečuj — Pečuh, Viržinija — Verdžinija — Virginija itd.

In končno: za šolo bi bili koristni tudi toponomastični prispevki. S tem, da se zavedamo izvora in pomena imen, vsekakor pripomoremo k požitvi in h koncentraciji pouka. To ugotavlja že Silvo Kranjec v članku: Rimski cesarji na zemljevidu, ki je prvi te vrste v Geografskem obzorniku (leto II. št. 1).

Uredništvo upa, da bo tudi ta rubrika s sodelovanjem čim širšega kroga zainteresiranih prispevala k rešitvi marsikaterega zgoraj načetega vprašanja.
D. R.

IV. KONGRES GEOGRAFOV FLRJ

Zadnji zvezni kongres, četrti po vojni, (prvi je bil v novoosvojenem hrvatsko-slovenskem Primorju, drugi v Makedoniji, tretji v Bosni in Hercegovini), je bil od 28. septembra do 5. oktobra 1955 v Beogradu in LR Srbiji. V prvem delu kongresa, od 28. sept. do 1. okt., je bilo zborovanje v Beogradu. Po opravljenih otvoritvenih formalnostih je prvi dopoldan sledilo poročilo predsednika Izvršnega odbora Sveta geografskih društev FLRJ. (Ker je posle Sveta v času med zadnjima kongresoma vršilo hrvatsko geografsko društvo, je podal to poročilo prof. dr. J. Roglič). Dokaj izčrpno smo izvedeli o organizaciji geografskega dela v državi, o zadnjih uspehih in še več o neuspehih. Poročevalec je navedel težave pri univerzitetnem študiju, slabosti v delu nekaterih nacionalnih geografskih društev in geografov na sploh, o zapostavljanju geografije kot obvezujočnem predmetu itd. — vse, čemur je na Slovenskem napovedal boj že kongres slovenskih geografov v Mariboru v l. 1954. Sledila sta referata o geografskem liku LR Srbije (dr. B. Z. Milojević) in o Beogradu (dr. V. S. Radovanović). Po tematiki bi morala biti ta dva referata, prebrana na skupni seji prvega dne, najbolj izčrpna. Žal, sta bila najkrajša in skoraj najmanj tehtna.

Beograjski kongres je bil prvi zvezni kongres, ki je zasedal v sekcijah.

Prvo popoldne sta zasedali dve sekciji, fizična in antropogeografska. Na prvi je referiral dr. P. S. Jovanović o temi »Akorelativne oblike fluvialne erozije«. Bil je eden redkih referatov, ki je imel namen povedati nekaj novega v znanstveni geografiji. Zaradi nezadostne razlage pa je ostal dobršnemu delu poslušalcev nejasen pomen akorelativnih oblik, to je današnjih fluvialnih oblik, ki niso korelativne, oziroma se ne dajo raztolmačiti z oblikami cikličnega erozijskega razvoja. Sledilo je predvanje prof. J. Rogliča o osnovnih problemih krasa, ki pa jih slovenski geografi poznamo že iz več virov. Istočasno je zasedala antropogeografska sekcija. Referati, ki so bili prebrani tukaj in naslednje dopoldne v sekciji za fizično geografijo, so obravnavali večinoma ožje teme, bodisi po stroki ali po regiji, tako da tukaj ne kaže vseh omenjati. Največ načelne geografske problematike je zajel referat prof. I. Rubića z naslovom: Pro-

blemi regije v moderni geografiji. Popoldne je imel v okviru sekcije za srednješolski pouk uvodno predavanje »Geografska znanost in šola« prof. S. Ilešič. Razložil je principe moderne geografije in govoril o moderni geografiji ter o njeni važnosti za znanost in vzgojo. Sledili so številni referati s podobno temo ta dan in še drugi dan popoldne. Imeli so več ali manj vsi značaj koreferatov. Podarjali so, da je med šolsko geografijo in med moderno znanstveno geografijo velika oddaljenost, če ne prepad. Že referati sami in številni diskutanti po njih so iskali krivce za tako stanje. Podobne diskusije smo slišali že na prejšnjih kongresih, vendar je postalo delegatom tukaj, bolj kot kdaj prej, jasno: za nizek nivo geografskega pouka in za zapostavljanje geografije so krivi razni objektivni, v nemali meri pa tudi subjektivni vzroki, premajhna strokovna izobrazba, premajhna aktivnost geografov v šoli in izven nje itd. V tem vidim korak naprej. Poleg zahteve, da naj se da geografiji več šolskih ur, več in boljših učil, več geografskih čitank, naj se končno uredi kadrovska politika, ki zdaj škodi geografiji kakor tudi drugim predmetom itd., so postavljali diskutanti tudi zahtevo, da je potrebno tudi večje strokovno izobraževanje in to tudi po tem, ko se geografi po končanem univerzitetnem študiju razkrope po službenih krajih in ostajajo brez povezave z najvišjimi pedagoškimi in znanstvenimi institucijami. Za vzgojo boljših strokovnih kadrov se je treba boriti na vseh straneh, tako pri srednješolskem kot pri univerzitetnem študiju in delu posameznih društev, ker je vse povezano v zaključen krog, od osnovnošolskih klopi do univerzitetnega študija in znanstvenih institucij. Mnenje, da bo uživala geografija toliko ugleda, kolikor si ga bodo pridobili geografi s sposobnostjo in delom, se mi zdi stvarno in zdravo.

30. septembra je bilo na zadnji skupni seji nekaj zanimivejših referatov. Prof. A. Urošević je navajal dokaj prepričljive dokaze, da bifurkacija Nerodimke ni prirodna, marveč umetna. Geologinja J. Marković-Marjanović je ob primeru sedimentov in tektonike fluvialnih teras v dolini Usore prikazala moderno problematiko mlajšega pleistocena, prof. F. Habe pa je poročal o novejših rezultatih speleološkega dela v Sloveniji.

Naj tukaj omenim, da so imeli slovenski dele-

Kazan v Đerdapu

gati skupno 5 referatov in so tudi sicer pokazali precejšnjo aktivnost.

Zadnji dan beograjskega zborovanja smo sprejeli resolucijo, ki jo bodo slovenski geografi tako lahko prebrali v celoti v Geografskem Obzorniku 1955. Tukaj naj omenim le, da bo odslej zvezni kongres vsako tretje in ne več vsako drugo leto. Naslednji bo v Črni gori.

Popoldne so si delegati pod vodstvom beograjskih univ. učiteljev ogledali Beograd.

Sledile so štiri štiridnevne ekskurzije. Številčno najmanjša je šla z avtobusom pod vodstvom prof. B. Ž. Milojevića v dolino Velike Morave. Od slovenskih delegatov se je ni udeležil nihče. Ekskur-

zija v Vzhodno Srbijo, ki je potovala z ladjo skozi Đerdap in nato v glavnem z železnico, si je ogledala Vzhodno Srbijo. Imela je od vseh ekskurzij najbolj pomankljivo izvedeno organizacijo. Šumadijska ekskurzija pod vodstvom prof. P. S. Jovanovića je potovala z avtobusom po Nizki Šumadiji. Vodja je imel glavni namen pokazati stvari, ki govore proti Cvijićevemu naziranju o abrazijskem reliefu Nizke Šumadije. Organizacijsko in strokovno najboljše zasnovana in izvedena je bila vojvodinska ekskurzija, ki jo je vodil predavatelj VPŠ v Novem Sadu prof. Bukurov in ki se je dobro seznanila s fizično in antropogeografsko problematiko Vojvodine.

Ivan Gams

R E S O L U C I J A

IV. kongresa geografov FLR Jugoslavije

IV. kongres geografov FLR Jugoslavije ugotavlja po izčrpnem razpravljanju, da splošno stanje geografije v naši državi ni na taki ravni, kakor bi bilo potrebno.

I.

Če vzamemo za izhodišče dejstvo, da je univerzitetni pouk podlaga izobrazbi znanstvenih delavcev in profesorjev, misli kongres, da je treba posvečati posebno pozornost izpopolnjevanju in boljši organizaciji tega pouka in znatnemu izboljšanju razmer, v katerih se vrši, kakor glede profesor-

skega osebja, tako tudi glede prostorov in materialnih sredstev. Kongres misli, da je tesnejše medsebojno sodelovanje vseh naših znanstvenih delavcev in ustanov neobhodno potrebno, in ugotavlja, da mora univerzitetni pouk, ki naj obdrži in poglobi svoj osnovni znanstveni značaj, bolj skrbeti za potrebe srednjih šol.

II.

Glede na to, da je predmet geografske znanosti kompleksno proučevanje stvarnosti v prostoru, misli kongres, da morajo naši geografi posvetiti

večjo pažnjo problemom, ki so značilni za izkoriščanje te stvarnosti (problemom komune in regionalnega planiranja) in izboljšanju življenjskih pogojev naših narodov. V ta namen morajo naši geografi sodelovati z ustanovami in organizacijami, ki se zanimajo za iste probleme. V obdobju do V. kongresa se mora nadaljevati začeto delo proučevanja kraškega sveta, raziskovati pogoje za izkoriščanje vodnih sil, probleme erozije tal in gozdne odeje s stalnim usmerjanjem dela v kompleksno proučevanje, ki je lastno geografski znanosti. Kongres dalje ima za potrebno, da bi geografi, ki se udeležujejo v ekonomski geografiji, pripravili do prihodnjega kongresa predloge za diskusijo o ekonomsko-geografski razionizaciji naše države.

Pri proučevanju vloge, ki jo ima geografija pri vzgoji in kulturi naroda, je kongres razpravljal tudi o odnosu geografije do naših muzejev in je ugotovil, da je potrebno tam organizirati geografske oddelke, oziroma oživiti njihove eksponate s prikazovanjem geografskega okolja, iz katerega so izšli.

III.

Kongres je vsestransko proučil stanje pouka geografije v srednjih in srednjih strokovnih šolah in ugotovil, da ta v največ primerih ne ustreza zahtevam sodobne geografije. Posledica tega je, da je geografija kot učni predmet v srednjih in srednjih strokovnih šolah prišla v kritičen položaj.

Da bi se tako stanje spremenilo, je potrebno napraviti skupen osnutek učnega načrta, ki bi bil zasnovan po načelih sodobne geografije, in zagotoviti enoten predmetnik za vse naše republike, (v vseh razredih srednjih šol po dve uri tedensko, a v I. in V. razredu po tri, skupaj 18 ur) tako, da kot podlaga za novi učni program služi načrt, ki ga je predložilo Geografsko društvo Ljudske republike Hrvatske.

Za uspešno uresničitev nalog, podanih z novim učnim načrtom in programom, je potrebno, da se geografska društva potrudijo in v najkrajšem času izdelajo odgovarjajoče učbenike z ustrezno terminologijo. Prav tako je potrebno posveti največjo pažnjo strokovnemu izpopolnjevanju naših profesorjev in predm. učiteljev, kar bo najprej mogoče doseči s pomočjo seminarjev in drugih oblik posvetovanja. Pri tem naj ima veliko vlogo časopis Geografski horizont in druge publikacije. Končno misli kongres, da zahtevajo interesi splošne izobrazbe in vzgoje, da bi bila geografija poseben maturitetni predmet.

IV.

Naša geografska društva so stalni nosilci znanstvene in strokovne dejavnosti. Ta združujejo geografe predstavljajo njihovo najširšo družbeno in strokovno organizacijo in nosijo odgovornost za celotno geografsko dejavnost. Zato morajo geografska društva sodelovati pri izvrševanju znanstvenega dela in pri reševanju vseh vprašanj, ki se tičejo pouka geografije, in sodelovati s prosvetno oblastjo pri izdelovanju načrtov in programov, razmeščanju kadra, pri strokovni inspekciji, re-

cenziji učbenikov in drugem. Zaradi vsega tega je potrebno potrebno posvetiti jim določeno pažnjo in jim nuditi materialno pomoč.

Svet geografskih društev se mora brigati za stalno in tesno sodelovanje republiških društev, posebno pa za sodelovanje njihovih znanstvenih sekcij.

V.

Glede na to, da geografski institut JLA v zadnjem času ne daje več geografskim ustanovam in geografom na razpolago geografskih kart, je kongres mnenja, da sta s tem normalno znanstveno delo in pouk geografije onemogočena in misli, da bi bilo to prepoved treba čim preje ukiniti.

VI.

Kongresi geografov Jugoslavije so najpomembnejša strokovna manifestacija, bistvena za razvoj in skladnost naše dejavnosti. Ker se pojavljajo pri organizaciji kongresov v zvezi z ustaljeno prakso, da se ti vrše izmenoma po republikah, vse večje težave v dodeljevanju osnovnih sredstev, ki naj bi jih prispevale posamezne republike, okraji in občine, je glede tega potrebno doseči pri organih ljudske oblasti sporazumno in enotno rešitev.

VII.

Svet geografskih društev bo storil vse, da bodo gornji sklepi uresničeni, posamezna geografska društva in njihovi člani pa bodo delali z vsemi silami, da se bo stanje v naši geografiji in v geografskem pouku čim preje izboljšalo.

DRUŠTVENE VESTI

Seminar slovenskih geografov v Pomurju

Na zadnjem zveznem kongresu geografov FLRJ v Beogradu oz. v Srbiji, je bil sprejet sklep o triletnem ciklu zveznih kongresov. Skladno s tem se bodo vršili tudi naši republiški kongresi v Sloveniji v enakih časovnih razdobjih, poleg drugih vzrokov že zato, da ne bi prišlo do sovpadanja. Zato je tudi naš naslednji kongres, ki je bil sprva določen za jesen 1956 v Kopru, preložen za eno leto. Hkrati pa se je porodila misel o seminarju kot stvarnem, nazornem prikazu geografskega terenskega proučevanja. To bo v veliki meri koristilo predvsem geografom naših šol, bodisi za njihove potrebe pri proučevanju oz. poučevanju lokalne geografije. Dobili bodo pa s tem tudi spodbude in napotke za geografsko proučevanje sploh.

Seminar bo v jeseni 1956 in sicer v prvem tednu oktobra ter bo trajal štiri dni. Stroški za posameznika so predvideni na okrog 4000 dinarjev, brez vožnje. Glede stroškov oziroma denarja opozarjamo že sedaj geografe, da zaprosijo za podporo šole, oziroma okraje. Udeležbo prijavite Geografskemu društvu do 25. maja 1956.

Naloge seminarja si bomo najlaže razjasnili, ako pokažemo njegov delovni, študijski načrt. Vsa prireditve bo sestavljena iz treh delov:

1. Prvi del bo odmerjen prikazu pokrajine, v kateri se bomo mudili. Pomurje je »krajinski«, obrobni sestavni člen slovenskega ozemlja (»Slovenska Krajina«!). Že položaj sam torej narekuje potrebo komparativnega obravnavanja. Pokrajina ne bo prikazana izolirano z opisom njenih naravnih ter družbenih svojstev; prikaz bo predvsem skušal raztolmačiti, v čem so posebnosti, specifičnosti teh svojstev. Primerjava pokrajinskih sestavin z ustreznimi, oziroma sorodnimi sestavinami drugih slovenskih pokrajin, bo plastično in jasno pokazala podobo Pomurja.

Hkrati bo že nakazana komparativna metoda geografskega proučevanja, ki se je moramo posluževati zlasti pri podrobnejših regionalnih raziskovanjih.

2. Drugi del bo obsegal terenski študij. Razdeljeni po ekipah (najmanj dveh) bodo udeleženci odhajali v različne sektorje. Na teh ekskurzijah, ki jih bodo vodili dobri poznavalci razmer, bo imel vsakdo priliko spoznati, kateri pojavi so vredni pozornosti in kako jih moramo določevati ter vrednotiti kot sestavino pokrajine.

Poglavitni delež tega študija bo torej odmerjen metodi geografske analize. Le-ta mora vedno temeljiti na zavesti smotra, ki ga z raziskavanjem zasledujemo. Pri svojem delu zadevamo na vprašanja, kaj je predmet našega zanimanja ter kakšna naj bosta obseg in jakost razmotrivanja posrednih naravnih ali družbenih komponent pokrajine. Geograf si mora biti na jasnem, v koliko je dolžen neko sestavino proučiti in preko katere meje ne sme seči, ako hoče biti zvest zastavljenemu smotru.

Nič manj važno ne bo v zvezi s študijem na terenu razmišljanje o metodi geografske sinteze. Predmet proučevanja je pojav v pokrajini, torej takšen, kot je zrasel, oziroma je zakoreninjen v kompleksu njenih posebnosti. Zato se bomo učili, kako poiskati in predstaviti zveze s tistimi sestavinami, ki so v teku razvoja posredno ali neposredno učinkovale pri nastanku pojava. Razjasnjevanje funkcijske vloge činiteljev je temelj in pogoj za uspešno geografsko sintezo.

Vzporedno se bomo seznanjali s stvarno ter metodološko važnimi razlikami med pojavi, ki jih je moči določevati samo v procesu, ter tistimi, ki jih lahko določujemo z neposrednim opazovanjem in merjenjem. Prvi zapuščajo v pokrajini le indikatorje, ki nam zbujajo pozornost ter nas navajajo, da posežemo po ustreznem dokumentariju. Šele dokumentarij za, na primer, potek podnebne dogajanja, za širjenje ali krčenje neke rastlinske združbe, za gibanje prebivalstva, za sezonske migracije itd., pridobljen skozi daljšo dobo sistematičnega zasledovanja pojava, omogoča izluščiti njegovo učinkovitost, oziroma funkcijsko vlogo. V drugo skupino uvrščamo (relativno) stanovitne pojave, ki jih določimo in funkcijsko opredeljujemo z razmotrivanjem na licu mesta. Takšni so, postavim, geološko-petrografska zgradba ozemlja, oblike površja, oblike naselij itd.

3. Zaključni del seminarja bo posvečen razgovoru o splošni vsebinski ter metodološki problematiki. Ob tej priliki naj bi udeleženci iznašali svoje opombe, različna gledanja ter misli, ki bodo dale sveže pobude za izvrševanje nalog, ki jih ima geograf zlasti pri proučevanju svojega domačega okoliša.

C. M.

Potovanje v Grčijo

V poletni sezoni namerava Jugoslovanska pomorska agencija — filiala Ljubljana, Kardeljeva 1, organizirati skupinske izlete v okviru redne proge Jadranske linijske plovidbe: Reka—Pirej—Reka. Potovanje bo trajalo 10 dni, potniki imajo možnost izkrcaja v naslednjih vmesnih pristaniščih: Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Krf, Patras, Pirej. V povratku pa: Itea, Patras, Krf, Kotor, Dubrovnik, Split, Šibenik, Zadar. V Pireju sta izletnikom na razpolago dva polna dneva za obisk Aten in okolice.

V pretekli sezoni je bila cena potovanju 11.000 dinarjev za osebo, v kar je vključena hrana na ladji, vožnja, ležalni stol in odeja. Ladja vozi dvakrat mesečno s skupinami po 10 ljudi. Prijave sprejema in daje podrobnejša pojasnila Jugoslovanska pomorska agencija, filiala Ljubljana, Kardeljeva 1.

Pododsek za ekskurzije in seminarje GDS opozarja na to priliko, ker je za nas razmeroma ugodna, hkrati pa namerava v okviru teh rednih voženj pripraviti eno ali dve posebni geografski skupini s čim bolj ekskurzijskim značajem. Prijavite se na GDS do 25. maja!

T. M.

Opozorilo uprave geografskega obzornika

TEJ ŠTEVILKI PRILAGAMO POLOŽNICO ZA NAROČNINO. KDOR JE V ZAOSTANKU NAJ, PROSIMO, NAKAŽE DENAR PO PRILOŽENI POLOŽNICI NA NAŠ TEKOČI RAČUN:

60-KB-1-Ž-580

● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

Naloge seminarja si bomo najlažje razjasnili, ako pokažemo njegov delovni, študijski načrt. Vsa prireditve bo sestavljena iz treh delov:

1. Prvi del bo odmerjen prikazu pokrajine, v kateri se bomo mudili. Pomurje je »krajinski«, obrobni sestavni člen slovenskega ozemlja (»Slovenska Krajina«!). Že položaj sam torej narekuje potrebo komparativnega obravnavanja. Pokrajina ne bo prikazana izolirano z opisom njenih naravnih ter družbenih svojstev; prikaz bo predvsem skušal raztolmačiti, v čem so posebnosti, specifičnosti teh svojstev. Primerjava pokrajinskih sestavin z ustreznimi, oziroma sorodnimi sestavinami drugih slovenskih pokrajin, bo plastično in jasno pokazala podobo Pomurja.

Hkrati bo že nakazana komparativna metoda geografskega proučevanja, ki se je moramo posluževati zlasti pri podrobnejših regionalnih raziskovanjih.

2. Drugi del bo obsegal terenski študij. Razdeljeni po ekipah (najmanj dveh) bodo udeleženci odhajali v različne sektorje. Na teh ekskurzijah, ki jih bodo vodili dobri poznavalci razmer, bo imel vsakdo priliko spoznati, kateri pojavi so vredni pozornosti in kako jih moramo določevati ter vrednotiti kot sestavino pokrajine.

Poglavitni delež tega študija bo torej odmerjen metodi geografske analize. Le-ta mora vedno temeljiti na zavesti smotra, ki ga z raziskovanjem zasledujemo. Pri svojem delu zadevamo na vprašanja, kaj je predmet našega zanimanja ter kakšna naj bosta obseg in jakost razmotrivanja posameznih naravnih ali družbenih komponent pokrajine. Geograf si mora biti na jasnem, v koliko je dolžen neko sestavino proučiti in preko katere meje ne sme seči, ako hoče biti zvest zastavljenemu smotru.

Nič manj važno ne bo v zvezi s študijem na terenu razmišljanje o metodi geografske sinteze. Predmet proučevanja je pojav v pokrajini, torej takšen, kot je zrasel, oziroma je zakoreninjen v kompleksu njenih posebnosti. Zato se bomo učili, kako poiskati in predstaviti zveze s tistimi sestavinami, ki so v teku razvoja posredno ali neposredno učinkovale pri nastanku pojava. Razjasnjevanje funkcijske vloge činiteljev je temelj in pogoj za uspešno geografsko sintezo.

Vzporedno se bomo seznanjali s stvarno ter metodološko važnimi razlikami med pojavi, ki jih je moči določevati samo v procesu, ter tistimi, ki jih lahko določujemo z neposrednim opazovanjem in merjenjem. Prvi zapuščajo v pokrajini le indikatorje, ki nam zbujajo pozornost ter nas navajajo, da posežemo po ustreznem dokumentariju. Šele dokumentarij za, na primer, potek podnebne dogajanja, za širjenje ali krčenje neke rastlinske združbe, za gibanje prebivalstva, za sezonske migracije itd., pridobljen skozi daljšo dobo sistematičnega zasledovanja pojava, omogoča izluščiti njegovo učinkovitost, oziroma funkcijsko vlogo. V drugo skupino uvrščamo (relativno) stanovitne pojave, ki jih določimo in funkcijsko opredeljujemo z razmotrivanjem na licu mesta. Takšni so, postavim, geološko-petrografska zgradba ozemlja, oblike površja, oblike naselij itd.

3. Zaključni del seminarja bo posvečen razgovoru o splošni vsebinski ter metodološki problematiki. Ob tej priliki naj bi udeleženci iznašali svoje opombe, različna gledanja ter misli, ki bodo dale sveže pobude za izvrševanje nalog, ki jih ima geograf zlasti pri proučevanju svojega domačega okoliša.

C. M.

Potovanje v Grčijo

V poletni sezoni namerava Jugoslovanska pomorska agencija — filiala Ljubljana, Kardeljeva 1, organizirati skupinske izlete v okviru redne proge Jadranske linijske plovitbe: Reka—Pirej—Reka. Potovanje bo trajalo 10 dni, potniki imajo možnost izkrcanja v naslednjih vmesnih pristaniščih: Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Krf, Patras, Pirej. V povratku pa: Itea, Patras, Krf, Kotor, Dubrovnik, Split, Šibenik, Zadar. V Pireju sta izletnikom na razpolago dva polna dneva za obisk Aten in okolice.

V pretekli sezoni je bila cena potovanju 11.000 dinarjev za osebo, v kar je vključena hrana na ladji, vožnja, ležalni stol in odeja. Ladja vozi dvakrat mesečno s skupinami po 10 ljudi. Prijave sprejema in daje podrobnejša pojasnila Jugoslovanska pomorska agencija, filiala Ljubljana, Kardeljeva 1.

Pododsek za ekskurzije in seminarje GDS opozarja na to priliko, ker je za nas razmeroma ugodna, hkrati pa namerava v okviru teh rednih voženj pripraviti eno ali dve posebni geografski skupini s čim bolj ekskurzijskim značajem. Prijavite se na GDS do 25. maja!

T. M.

Opozorilo uprave geografskega obzornika

TEJ ŠTEVILKI PRILAGAMO POLOŽNICO ZA NAROČNINO. KDOR JE V ZAOSTANKU NAJ, PROSIMO, NAKAŽE DENAR PO PRILOŽENI POLOŽNICI NA NAŠ TEKOČI RAČUN:

60-KB-1-Ž-580

● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

JUGOTEHNIKA

*trgovsko podjetje z radio in elektromaterialom
na veliko in malo*

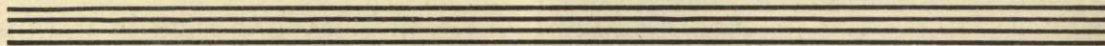
vam nudi v poslovalnicah v Čopovi ulici 12,
prodajalni **BLISK** na Titovi cesti 47-a
ter v skladišču na veliko Stari trg 21

**Uprava Lepi pot 6, tel. 20-505 - prodajni
oddelek Stari trg 21, tel. 20-863, p. p. 9**

Stalno na zalogi raznovrstna svetlobna telesa
od navadnih do reklamnih in fluorescenčnih
cevi, elektroinstalacijski material, vsakovrstne
električne pralne in grelne naprave, selenske
usmernike za polnjenje akumulatorjev, gra-
mofone in radioaparate, kakor tudi posamezne
dele v neomejenih količinah

JUGOTEHNIKA

Tovarna
Avtomobilov
Maribor

Okrajna
zadružna
zveza
Maribor

ORGANIZACIJSKO
IN GOSPODARSKO
KREPI ZADRUGE V
SVOJEM OBMOČJU
IN SODELUJE V OD-
LOČUJOČI MERI PRI
SOCIALIZACIJI VASI

Šolska vodstva, dijaki, obiščite naše strokovne
razstave v letu 1956

od 28.IV. - 6.V.	I. Strokovna razstava tekstilā z mednarodno udeležbo
od 23. - 26. V.	Razstava röntgenskih aparatov in pribora
od 26. V. - 3. VI.	Razstava „Stanovanja za naše razmere“
od 16. - 24. VI.	Razstava povojnih izumov in tehničnega napredka FLRJ
	Razstava elektrogospodarstva
od 7. - 15. VII.	II. Obrtniški velesejem
od 4. - 12. VIII.	III. Mednarodna razstava radia in telekomunikacij
od 25. VIII. - 2.IX.	II. Mednarodna razstava vln
od 22. - 30. IX.	Razstava izvoznih artiklov
od 6. - 14. X.	I. Razstava kmetijstva in gozdarstva

Na podlagi ogleda naših razstav si poglobite
Vaše strokovno znanje! — Za skupinske obiske
Vam nudimo znaten popust.

„Gospodarsko razstavišče“
Ljubljana, Titova 50

MOTO UNION

ZASTOPNIŠKI BIRO

LJUBLJANA — Vošnjakova 10 — Tel. 32-491, 32-492 — Konsignacija in
skladišče nadomestnih delov, Igriška 14

Z A S T O P S T V A

AUTO-UNION, G. M. b. H.

tovarna DKW osebnih avtomobilov, lahkih tovornjakov
in motociklov od 75 do 350 ccm — Düsseldorf, Ingolstadt,
Zap. Nemčija

LANCIA & C. S. p. A.

tovarna osebnih in tovornih avtomobilov, Torino, Italija

AUGUST STEMMANN

tovarna elektro naprav za: omrežje cestnih železnic,
trolejbusov, električnih železnic in žerjalnih naprav —
Schüttorf, Niedersachsen, Zap. Nemčija

WILHELM BAIER, K. G.

Webasto-Werk, tovarna grelnih naprav za avtobuse,
železniške vagone, sobno gretje itd., Stockdorf/München
Zap. Nemčija

DKW

3=6

Osebni avto DKW — Sonderklasse 3 = 6 — model 1956
3 valji — 38 Ks — 125 km — 8 l/100 km

Predstavništva:

Beograd, 1 maja 33
Zagreb, Petrinjska 11
Sarajevo, Jug. Nar. Armije 28
Koper, telef. 82

Servisi:

Ljubljana, Vilharjeva cesta
Maribor, Vita Kraigherja 17
Koper, Slavniki
Celje, Pod Kalvarijo 4
Zagreb, Preradovičeva 24
Beograd, Lisinskog br. 9

